

Буряадай Залуушуул

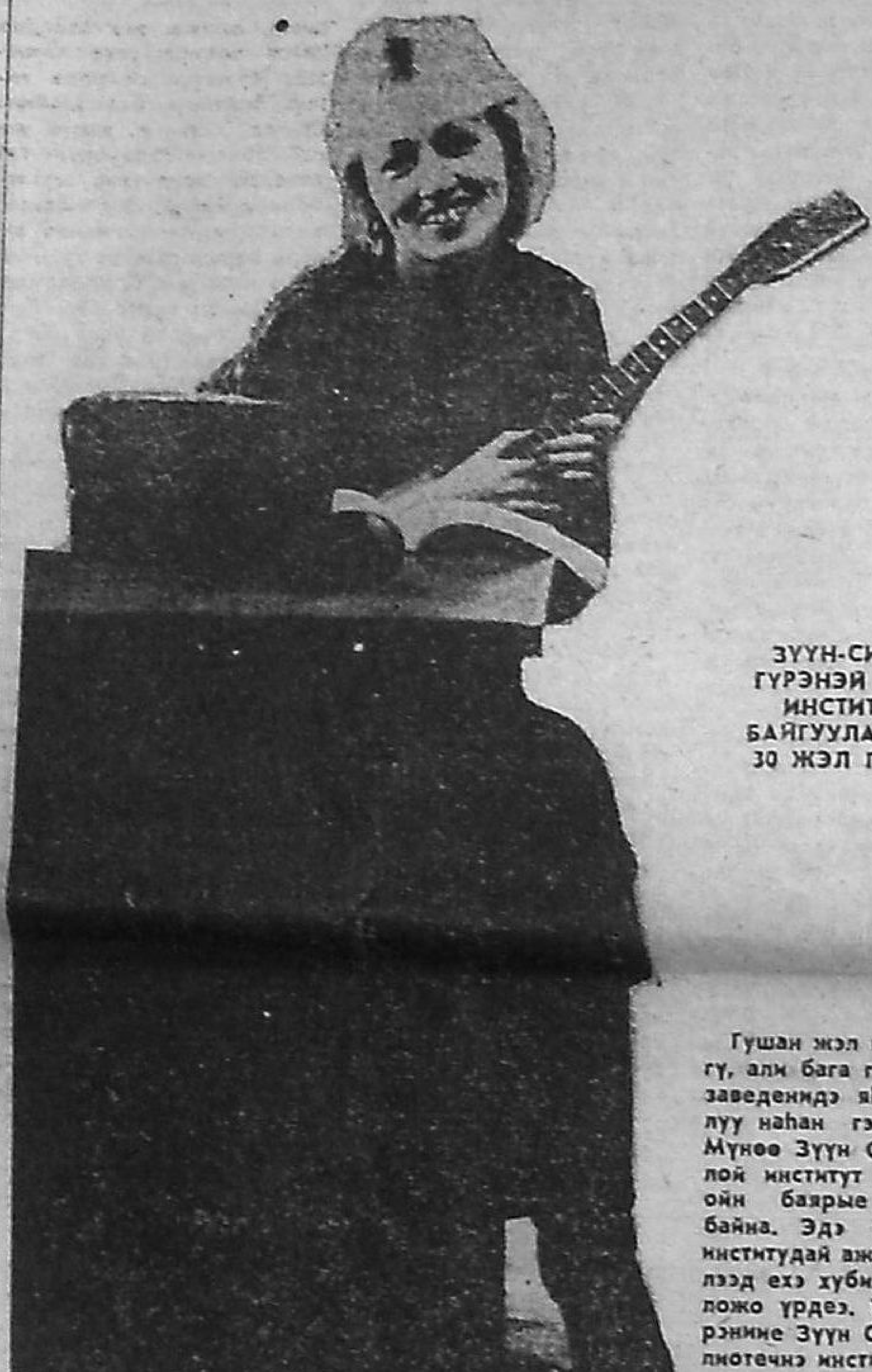
ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-НЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, декабриин 22. 1990 он № 51 (7199)

Сэн 5 мүнгэн.

ЗҮҮН-СИБИРИИН ГҮРЭНЭЙ СОЕЛОЙ ИНСТИТУДАЙ БАЙГУУЛАГДАҺААР 30 ЖЭЛ ГҮЙСЭБЭ

МААНАДЫЕ СОЕЛ АБАРХА

Гушан жэл гээшэмнай ехэ гү, али бага гү! Һуралсалай заведенидэ яһала эдир залуу наһан гэжэ хэлэмээр. Мүнөө Зүүн Сибириин соелой институт 30 жэлэйнгээ ойн баярые тэмдэглэжэ байна. Эдэ жэлнүүд соо институдай ажабайдалда нилээд ехэ хубилалтанууд боложо үрдеэ. Түрүүшээр тэрэниие Зүүн Сибириин библиотечнэ институт гэжэ нэрлэдэг байгаа.

1964 ондо библиотечнэ факультедтэ соел гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй факультет нэмэһэн байна. Тэрэ гэһэн сагһаа хойшо институт 26 дахин түрүү бэрхэ мэргэжэлтэдые, соелой ажалшадые бэлдэжэ гаргаа. Манай региондо 7583 библиотечнэ хүдэлмэрилэгшэд, 5530 соел гэгээрэлэй ажалшад бэлдэгдэһэн байна.

ВСГИК-та ямар онсо илгаа гэхэ гү, али шэнжэ бэиб гэхэдэ, олон үндэһэ яһатанай студентнүүд һурадаг. Үндэһэ яһанай түлөөлэгшэ бүхэн өөрынгөө арадай соел культура шудалдаг заншалтай. Иигэжэ үндэһэн арадайнгаа соел культурые саашадань хүгжөөлгэдэ студент нилээд ехэ нүлөө үзүүлхэ аргатай. Мүнөө институдта национальна соел болбосорол, еһо гурим, заншал хайшан гэжэ һэргээн хүгжөөхэ тухай гүнзэгыгөөр бодожо үзэнэ.

Манай городто национальна соел культурын түбүүдэй олоор байгуулагдаһанда ВСГИК лэ габьяатай.

Заочно һуралсалай талаар проректор Раиса Ивановна Пшеничникова соел культурын хүгжэн һалбарха үе саг хүрэжэ ерээ гэжэ маанадта хэлээ һэн.

Тиимэһээ соелой институт шэнэ үедэ онсо үүргэ дүүргэхэ болоко.

Манай корр.

МАНАЙ ДЕПУТАДУУД СЪЕЗДЫН ХҮДЭЛМЭРИДЭ ХАБААДАНА

Эдэ үдэрнүүдтэ ороноймнай бүхы арад зон Кремль тээшэ анхаралаа хандуулна. Ушар юуб гэхэдэ, мүнөө СССР-эй арадай депутадуудай IV съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлжэ байна. Һүүлэй үедэ оромнай экономическа доройтонги байдалда орожо, бэрхэшээлтэй асуудалнуудые хайшан гэжэ шиидхэхэ тухай бодомжолно. Хэзээ хэзээнэйхиһээ хүшэр байдал хүрэжэ ерээ. Эндэ ямар шалтагаан гол үүргэ дүүргээб гэжэ эрид асууха дуран хүрэнэ. Бүхы Союз һандаршана аа гү гэжэ айдаһа хүрэхөөр сэг ерэнхэйл даа.

СССР-эй арадай депутадууд, манай эльгээгдэмэлнүүд Владимир Карепин болон Владимир Середкин мүн лэ эдэ асуудалнуудые хайшан гэжэ зүбөөр шиидхэлтэйб гэжэ һанаагаа зобоно, толгойгоо гүйлгэнэ. Съездын түрүүшын үдэр манай Буряадай 8 депутат Президентдэ найдахаяа болиһон тухай асуудал оруулжа, тэрэниие каража үзэхэ эрилтэ табяа. Манай арадай депутадуудай олонхинь автономинуудай асуудалнуудые шиидхэхэ депутатска группада оруулагдаһан байна. Регионууд хоорондын депутатска группада Карепин болон Шапхаев оронхой. Манай аграрнигүүд-депутадууд хэрэг байдалые түргэн хубилгаха, сэхэ замаар дабшахые уряална.

Съездын нээгдэхэһээ долоон хоног урид республиканска депутатска делегациин суглаан үнгэргэгдөө. Эндэ СССР-эй Верховно Советдэ дэбжүүлэгдэхэ кандидатуранууд тушаа асуудал зүбшэн хэлсэгдээ. Гүрэнэй засагай дээдын органой ротаци үнгэргэхэ болонобди. Верховно Советэй гэшүүд Г. Литвинцева, Г. Степанова маанадые һэлгэгты гэжэ гуйһан мэдүүлгэ оруулаа. Национальностьнуудай советдэ дэбжүүлхэ талаар урид табигдаһан список соо А. Ангархаев болон В. Середкин оруулагдаһан байна. Харин Союзай Советдэ дурадхагдаһан список соо Ж. Цыренов оронхой.

Съездын хүдэлмэридэ республиканудай Верховно Советэй түрүүлэгшэнэр, КПСС-эй комитедүүдэй секретарьнар уригдаа. Тэдэнэй дунда нүхэд Булдаев болон Потапов бии.

Ямаршье асуудалнууд тушаа зүбшэн хэлсэлгын эмхидхэгдэхэдэ, дурадхалнуудай оруулагдахада, бүхы хүнүүдэй нэгэн һанамжатай байхада һэжэглэмээр гэжэ заримашуул һанадаг байха. Энээниие буруушааха үндэһэ баримта намда үгы. Манай Буряадай эльгээгдэмэлнүүд социально-экономическа, политическэ доройтонги байдалһаа гараха талаар эрид шууд хэмжээнүүдые абаха, шэнэ союзна хэлсээ батална, СССР-эй Конституцида хубилалтануудые оруулха гэхэ мэтэ гол зорилгонуудые урдаа табина. Тэдэниие бэелүүлхын тула арадай депутадууд бүхы шадалаараа оролдохо байһан тухайгаа мэдүүлээ.

Баир БОРБОЕВ.
[телефоноор дамжуулба].
Москва.

УРИД ГАРГАҺАН СОНОСХОЛ

ХАТАР НААДАН ҺАЙХАН ЛЭ!

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Майя Мусаева, Аркадий Устьянцев.

Советүүдэй ажабайдал

СОВЕДҮҮД МУНИЦИПАЛИТЕДҮҮД БОЛОХОНЬ ГҮ?

Үнгэрэгшэ долоон хоногой түгэсхэлдэ Улаан-Үдын горсоведэй ээлжээтэ бэшэ III сесси боложо дүүрэв. Сессидэ хабаадаһан депутадууд өөрынгөө түрүүлэгшэ В. К. Кукшиновые гэргүйсэдкомой түрүүлэгшын тушаалда дэбжүүлээ.

Имэ хэмжээн хоер засагые нэгэдүүлбэ гэжэ депутадууд хэлэһэн байна. Элдэб янзын дүримүүд хаа хаанагүй баталагдахаяа болихо, засаг нэгэ гарта байхa, бүхы хэрэг байдал элеэр хэрэгдажа, нарин нягтаар хинан шалгагдаха гэжэ депутадууд тэмдэглэнэ.

Горсоведэй зарим депутадууд (жэшээлбэл, А. Мельник) имэ шиидхэбэри юрэ абтаагүй, Советүүдэй ажал хэрэгые хубилгажа, муниципальна арга формоор хүдэлмэри эрхилдэг болохо гэжэ хэлэһэн байна. Горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ гэхэ гү, али мэр түрүүтэй—20—30 түрүү бэрхэ мэргэжэлтэд бүхы хэрэг байдалай түлөө харюусаха болоно. Тобшоор хэлэбэл, «Бүхы засаг — муниципалитедүүдтэ» гэһэн уряа зэдэлжэ эхилээ.

Город соо боложо байһан бүхы үйлэ хэрэгүүдэй түлөө харюусаха нэгэ хүн байхадаа дээрэ гэжэ зүб лэ хөөрэлдэнэ. Улаан-Үдын горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ байһан Александр Федорович Абрамов бусадта орходоо ондоо һанамжатай байһанаа мэдүүлээ. РСФСР-эй Конституциин 5-дахи статьяе эбдэһэн ябадал болоно гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Городой хүтэлбэрилэгшэ болоходоо, хэнэйшье урда тоосохо эрхэгүй болошожо магад гэжэ тэрэ һанажа болоо ха. «Ээлжээтэ туршалгаяа» намгүйгөөр үнгэргэхэт гэжэ А. Ф. Абрамов түгэсхэлдөө хэлээ. Ажалһаа гараха тухайгаа хэлэбэ гэжэ депутадууд ойлгоһон байна.

Үшөө тиихэдэ депутат Ильин хоер ажал нэгэдүүлжэ болохогүй гэжэ шангараа. Горсоведэй түрүүшын сесси дээрэ олонхи депутадууд энээн тухай тэмдэглээ һэн гэжэ тэрэ һануулаа.

Харин депутат Агафонов болон бусад урдахи сессинүүдэй шиидхэбэринүүдые буруушаажа, Кукшиновые мэр болгохые дурадхаа.

Үни удаан зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр тус асуудалаар дуугаа үгэлгэн болоо. 104 депутадуудай засаг нэгэ гарта дамжуулхын түлөө дуугаа үгөө.

Иигэжэ Улаан-Үдэмнай өөрын мэртэй болобо гээшэ. Имэ хэмжээнэй хэр зүб абтаһые саг харуулна бэзэ.

О. ЛЕБЕДЕВ,
манай корр.

БҮЛӨӨРӨӨ ХҮДЭЛХЭНЬ БҮТЭЭСЭ ЕХЭТЭЙ

Һуралсалай «Байгал» ажахын эрхим хонишодой нэгэн Валентин Лукич Нестеров хорин зургаадахи жэлээ ажаллана. Үнгэрһэн жэлнүүдтэ хонишоной ажалда сэдьхэлһээ хүхижэ баясамааршье ушарнууд яһала дайралдаа. Гэбэшье Валентин Лукич ажалдаа харюусалгатайгаар хандадаг, хүдэлжэ шададаг шадабаритай хүн юм. Имагтал энэ һайхан шэнжэ шанарынь хонишондо амжалта асардаг байгаа гэхэдэ, алдуу болохогүй. Үхибүүн ябахаһаа хойшо ажалша бэрхэ тэрэ амжалта туйлахаар зам шэлэнхэй.

Тэрэ холын жарадахи онуудһаа хойшо нилээд ехэ саг ходорон ошоо. Эдир залуухан хүбүүн ябахадаа, түрүүшынхеэ һүрэг хони даажа абаад, түрэл нютагайнгаа элдин уужам бэлшээридэ туужа гаргаһанаа тэрэ мүнөө элихэн һанадаг. Энэмнай хонишоной түрэһэн нютаг болохо Бэшүүрэй райондо болоһон ушар. Он жэлнүүдэй хойно хойноһоо һубарилдан үнгэрхэ тума залуу хонишон ажалай һайн дүршэл шадабаритай болоо. Хори һайса гаран жэлэй туршада хонишоноор хүдэлжэ ябахадаа, Валентин Лукич үбэл зуниие, хүйтэн халууниие илгангүй, бэлшээри һайнтай газарнуудые бэдэрэн хонидоо адуулаа, хурьгадые абажа түлжүүлээ, хонин ажалай бусадшье продукци нилээд ехээр үйлэдбэрилөө даа. Энэмнай хони үсхэбэрилгые хүгжөөлгэдэ хүлһөөэ нилээд гаргажа, хүнгэн бэшэ энэ ажалай амта һайса таниһан хүн юм.

Гурбан жэлэй саана Нестеров Ивалгын районой Гүрэльбэдэ гэр бүлөөрөө түбхинөө һэн. Шэнэ газарта ерэмсээрээ Валентин Лукич хонишоноор хүдэлхэ дуратай байһанаа мэдүүлээ бэлэй. Тэрэ үедэ һуралсалай «Байгал» ажахыда хонишодой дутамаггүй бии байһан ушарһаа В. Л. Нестеровтэ даб дээрэ һүнэй комплексдо малшанаар хүдэлхыень дурадхаа һэн. Ушар байдалыень һайн ойлгоһон Валентин Лукич арсаагүй. Тиин түрүүшынгээ жэлдэ фермэдэ үхэршэнөөр хүдэлхэдөө, тэрэ малшанай ажалда бэрхэ байһанаа абаһаар харуулаа бэлэй.

Уданшьегүй 1988 он гаража, урданай хонишоной хүсэл одоошье бэелбэ. Валентин Лукич гэр бүлөөрөө эхэ хонидой отара даажа абахадаа, бага зэргэ маргаадшье абаа һэн. Бүхы наһаараа шахуу хүдэлһэн танил, дадал болоһон ажалдаа бусахадаа баясангүй яахаб. Теэд шэнэ газарта ажаллахада хүнгэн байхагүй, нилээд бэрхэшээл дайралдаха гэжэ тэрэ баһа ойлгожо байгаа.

Түрүүшынгээ жэлдэ Нестеровтэн зуутанай зэргэдэ гаралсажа шадаагүйшье һаа, зоригоо мүхөөгүй. Урзанда энэ бүлэ 100 эхэ хонин бүриһөө 99 хурьга абажа түлжүүлээ һэн. Түрүүшынгээ жэлдэ хонин бүриһөө хурьга абажа шадаагүй ушарынь баһал өөрын шалтагаантай һэн. Хонишон Нестеровтэн 1988 оной зун хонидой нооһо хайшалагдаһанай һүүлдэ һүрэг даажа абаһан юм. Хонидынь һайса тобиржоогүй, туранхайшаг байгаа. Теэд Валентин Лукич гэр бүлөөрөө хэды оролдоошье һаа, зуутанай зэргэдэ гаралсажа шадабагүй...

Хонин ажалай удаадахи жэлые тэдэнэр хамсыгаа шуун эхилһэн байгаа. Хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлжэ дүүргээд, һүрэгөө зун, намарай бэлшээридэ эртэ үглөөнһөө үдэшэ орой болотор таһалгаряагүй адуулжа, һайнаар таргалуулхые оролдоо. Тэрэ жэлһээ хонишод ажалаа гэр бүлын подрядай гуримаар эмхидхэжэ эхилээ. Хамаг ажалынь бүхы гаргашануудһаа эхилээд, үйлэдбэрилэгдэһэн продукци хүрэтэрөө нарин бүридхэлтэй болобо. Ажалай эмхидхэлэй шэнэ арга хонишодто ехэ туһа нэмэри болоо даа. Тиигэжэ 1989 оной хүдэлмэриин дүнгөөр хонишодой гэр бүлын энэ коллектив 100 эхэ хонин бүриһөө 115 хурьга абажа түлжүүлһэн байба. Мүн бусад продукци үйлэдбэрилхэ гол дүнгүүдээршье үндэр амжалта туйлагдаа. Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ жэлэй дүнгөөр хонин бүриһөө 4 килограмм 200 грамм нооһо абаха түсэбөө 4 килограмм 500 граммда хүргэжэ хурьган бүхэнэй шэгнүүрые 21 килограммда хүргэһэн байна. Тиигэжэ шэнэ нютагта хонишоноор ажаллахадаа, хоердохи жэлдээ үндэр дүн туйлажа, үнинэй хонишодой һанаа сэдьхэлые бүри далижуулба, урма зоригыень бадаруулба.

Мүнөө хонишодто ажалай ээлжээтэ шэнэ жэл һая эхилээд байна. Хонишод Нестеровтэн намарай һэрюун эдэ үдэрнүүдтэшье урдынхяараал туха сүлөөгүй хүдэлһэн зандаа. Һая эхэ хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлжэ дүүргэнхэй. Валентин Лукич олон удаан жэлдэ хонишоноор хүдэлхэдөө техник-үрэжүүлэгшын баян дүршэлтэй болонхой юм.

Валентин Лукичай һамганиинь Мария Павловна эды олон жэлнүүдтэ ахалагша хонишоной һэлгэшэгүй туһалагшань болонхой. Хонишодой гэр бүлын энэ коллективэй ажалай амжалтада Валентина Павловнагай оруулһан хубита ехэ даа. Хонидой түл абалгын халуун хаһада Андрей хүбүүниинь, Петр хүрьгэниинь ерэжэ туһалалсадаг.

— Мүнөө эхэ хонидоо үрэжүүлжэ дүүргээдшье, намарай хэнээ ногоондо, тарянай, тэжээлэй ургамалнуудай үлөөдэһэн дээрэ һүрэгөө һайса бэлшээжэ таргалуулха баһа нэгэ харюусалгатай хаһа хүрэжэ ерээд байна. Энээндэ хамаг шадалаараа оролдохо болонобди. Хонидой бэлшээриин талмай бага юм. Хэр тиимэшье һаань, арга хургыень оложо, эхэ хонидоо һайса тобиржуулха хэрэгтэй. Үрэжүүлгын үедэ хонид һайнаар бэлшээгдэжэ байгаа. Энээнтэй хамта малай үбэлжэлгэдэ эртээнһээ анхарал хандуулха шухала болоод байна. Недондонойхидоол адли хониднай январь һарын эсэсһээ хурьгалжа эхилхэ юм. Отарадамнай үрэмдэмэл худаг бии. Тиимэһээ хонидой уһалуур тухай балай һанаагаа зобоногүйбди. Үбэлэй хүйтэндэ уһаяа бүлеэдхээд, хонидтоо уулгадаг заншалтайбди. Барилгын хэрэгсэлнүүдэй бии боломсоор, хото, хореогоо дулаалжа, заһабарилжа эхилхэбди. Хонидоймнай байра нэг шэбхэһээ сэбэрлэгдэнхэй. Отарымнай дэргэдэхи траншейдэ орооһото ургамалай холисоор 300 гаран тонно силос дарагдаад байна. Эхэ хонидтоо хурьгалһанайнь һүүлдэ шэмэтэ тэжээл үгэхэбди.

Һуралсалай «Байгал» ажахын эрхим түрүү хонишоной нэгэн, коммунист Валентин Лукич Нестеровэй даадаг хонишодой гэр бүлын коллектив намарай эдэ үдэрнүүдтэ ерээдүйн амжалтынгаа эхи үндэһэ табихаар, туйлаһанаа арьбадхаха хараа зорилготойгоор хонидоо тобиржуулан, туха сүлөөгүй хүдэлжэ ябана.

М. ГАЛСАНОВ.

Бидэ ямараар хүдэлнэбибди

ЭЖЫ, ПИРОЖНО ЭДИХЭЕЭ ҺАНАНАБ!

...һаяхан һургуули дүүргэһэн эдир залуухан басагадай цехтэ хүдэлхэеэ ерэхэдэ кондитерай бэлэн бэшэ ажалай нюусануудта һургахын орондо нэрэ һурагүй хараахa, хашартай зомта гэжэ саашань түлхихэ ушарнууд али олон дайралдадаг һэн. Иигэжэ басагад цехэй хүтэлбэрилэгшэдые юумэ заажа шаданагүй гэжэ шуумдажа, буһалгаалжа, имэ аашануудаа орхихыень, саашадаа захирхаяа болихыень эрилтэ табяа. Мүнөө цехэй начальник шэнээр һунгагдаа гэжэ тэмдэглэебди. Н. П. Роюс кондитерай мэргэжэлые айхабтар хүндэтэй гэжэ басагадта ойлгуулхые оролдоно. Ажалайнгаа дүнгүүдээр урмашан баярлаха, бүри һайнаар хүдэлхые оролдохо гээшэ амжалтын нүхэсэл гэжэ шэнэ начальник хэлэхэ дуратай.

— Мүнөө кондитерай цехэй коллектив (10-дахи столовоһоо) гол түлэб залуушуулһаа бүридүүлэгдэһэншье һаа, түсэбтэ даабарияа холо үлүүлэн дүүргэнэ. Басагад гансал эрхим шанартай продукци гаргадаг болонхой.

Элдэб янзын үнгэтэй пирожнонууд, слоенконууд, кремтэй трубочканууд бүхы хүн зоной дура буляадаг юм. Нина Пантелеймоновнагай дурадхалаар имэ пирожнонууд түбхын түрүүн һуралсалай заведенинүүдэй столовонуудта оруулагдана. Һурагшад болон студентнүүд тэдэниие дуратайгаар абажа, амтархан эдидэг. Городой олохон хүнүүд түбэй рынок ерэжэ, пирожнонуудые худалдажа абадаг байха юм.

Олоор аад, эрхим шанартайгаар, амтатайгаар пирожнонуудые хэхэ гэжэ басагаднай оролдодог гээд Нина Пантелеймоновна хөөрөө һэн.

«Һурган хүмүүжүүлэгшэмнай маанадта налгай зохидоор хандадаг, ямар асуудалнуудай һанааемнай зобоодог байһан тухай мэдэхэ гэжэ оролдодог. Тобшоор хэлэбэл, маанадта эхэ мэтээр хандадаг»,— гэжэ басагад Нина Пантелеймоновна тухай хэлэнэ. Харин һурган хүмүүжүүлэгшэ өөрынгөө ээлжээндэ иигэжэ тэмдэглээ:

— Һургуулиин һүүлээр үйлэдбэридэ хүдэлхэеэ ерэһэн эдир залуу хүн түрүүшын үедэ колективтэй үгэеэ ойлголсожо ядадаг. Эгээл энэ үедэ тэрээндэ зохидоор хандаха, шэрүүн үгэ хэлэхэгүй, коллективтэ дадхааха гээшэ шухала байдаг. Гадна тэдэнэй олонхинь ганса эхэтэй, үгы гэбэл, ганса эсэгэтэй байхаяа һанадаг. Имэ залуушуулда бүришье анхаралтайгаар хандаха шухала.

Залуушуулда анхардаггүй байхадамнайл ямаршье коллективүүдтэ кадрнууд дуталдана, ходо һэлгэнэ ха юм. Кондитерска цехэй багахан коллективтэ эбтэй эетэйгээр хүдэлжэ, бэе бэеэ ойлгожо, дэмжэжэ һуранхай. Тиимэһээл энэ коллектив ажалай амжалта туйлана еһотой. Һүүлэй үедэ коллектив сооһоо нэгэшье хүн гаража ошоогүй. Иигэжэл кондитернууд урдаа табиһан түсэбөө холо үлүүлэн дүүргэнэ бшуу. Жэшээлбэл, Оля Глумышкина цехтэ хүдэлхэеэ оройдоол хабар ерэһэн аад, мүнөө дүрбэдэхи разрядай мастер болотороо ургаа. Харин 19 наһатай Светлана Ершова дүрбэдэхи разрядай мастер юм. Елена Полякова, Надежда Дерябина, Юлия Новикова мүн лэ кондитерай мэргэжэлэй бүхы нюусануудые шудалжа гаранхай. Элдэб янзын пирожнонуудые бариха рецептура орео байдаг гэжэ хэндэшье мэдээжэ. Басагад сүлөөтэй сагаа сүг үнгэргэхэ гэжэ оролдодог. Тэдэниие кинодо, театрта хамта ябахыень харахаар байдаг.

Амтан продукци элбэгээр гаргаха, эрхим шанар туйлаха гэһэн гол зорилгонуудые урдаа табиһан кондитерска цехэй ажалшадта амжалта хүсэебди.

Алина ТАРМАЕВА,
Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ
фото.

ХАСУУРИ ОЙ СООГОО ҮЛЭГ ЛЭ

Шэнэ жэлэй һайндэрнүүдэй урда тээхэнэ бүлэ бүхэн гэр соогоо хасуури табижа, ялагар гоё нааданхайнуудаар тэрэниие шэмэглэхэеэ хүсэдэг гээшэ. Арадай энэ заншалые буруушаана бэшэбди. Үнэхөөрөөшье хүн бүхэн хододоо ногоон зандаа байдаг хасуури модо гэртээ асаржа, шэнэ жэлые угтахые оролдоходоо, байгаалида хоро хүргэнэбди, ой соохи хасуурииe үсөөн болгонобди гэжэ түрүүшээр ойлгодоггүй.

Забайкалиин хүбшэ тайгада экологиин байдал бага лайшье һайн бэшэ. Тиимэһээ ямаршье түрэлэй модонуудые отолхо гээшэ хорюултай болонхой. Түймэрһөө хамгаалха зуруудай хажуугаар, сэбэрлэгдэхэ еһотой участогууд дээгүүр ургаһан залуу хасуурихануудые ойн харуулшад бэлдэжэ, худалдаа наймаанай предприятинуудта тушаадаг. Эндэһээл хасууринуудые худалдажа абахадатнай болохо.

Гансал өөһэдөө мэдээд ой соохи хасуури отолхо гээшэ хорюултай. Хэдэн олон жэлнүүдтэ ургажа томо болодог хасуурида гамтайгаар хандаял.

Нэгэ модоной түлөө 22-һоо 32 түхэриг хүрэтэр яла түлэхэ болохот. Энээнһээ гадна уголовно харюусалгада хүртүүлэгдэжэшье магадгүйт.

В. НАТАЕВ,
Буряадай хүдөө ажахын нэгэдэлэй ой модо хамгаалгын таһагай начальник.

ЭКСТРАСЕНСҮҮД НЭГЭДЭНЭ

Һүүлэй жэлнүүдтэ парапсихологидо (биоэнергетикэ, экстрасенсорика) онсо анхарал хандуулагдадаг болоожо байнхай.

Манай орон дотор экстрасенснүүдэй ассоциаци байгуулагдаа һэн. Тэрэнэй съезд 1989 ондо Ташкент хотодо үнгэргэгдэжэ, заншалта бэшэ арга методээр үбшэ таниха гэхэ гү, али диагноз табиха, эмшэлхэ гэхэ мэтые зүбшэн хэлсээ. Арадай медициные хаа хаанагүй үргэнөөр дэлгэрүүлхэ тухай съезд дээрэ эдэбхитэй хөөрэлдөөн болоһон байна.

Манай Буряад орон Түбэдтэ, Монголдо, Хитадта, Энэдхэг орондо дүтэ байһан тула заншалта бэшэ медицинын заншалнуудта үндэһэлжэ, иимэ арга методуудые хаа хаанагүй үргэнөөр нэбтэрүүлжэ эхилэнхэй.

Манай республикада иимэ аргā методүүдые хэрэглэдэг хэдэн түбүүд хүдэлжэ эхилэнхэй. Иимэрхүү хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ, научно-практическа мэдээнүүдые суглуулха, зүбшэл хубаалдан андалдаха зорилготойгоор биоэнерготерапевтнүүдэй, биооператорнуудай Буряадай Ассоциаци байгуулагдахань. Энэ ассоциациин түрүүшын учредительнэ конференци Улаан-Үдэдэ нээгдэхэ.

Эмхидхэлэй комитет.

БИДЭ ХЭДЫБИБДИ?

1989 ондо хүн зониие бүридхэлдэ абалгын мэдээнүүдэй дүнгүүдээр манай Буряадай ССР-тэ 1038,2 мянган хүн зон ажаһуудаг гэжэ элирүүлэгдээ һэн. 1979 ондо үнгэргэгдэһэн бүридхэлгэдэ орходоо 15,4 процентээр ургаһан байна. Республикымнай городой хүн зон һүүлэй жэлнүүдтэ нилээд олон болоо. Буряадай ССР-эй бүхы хүн зоной 62 процентнь городойхид болоно.

Республика доторнай 504,4 мянган эрэгтэйшүүл, 533,8 мянган эмэгтэйшүүл тоологдоно.

Дунда зэргын наһан — 30,2. 1979 ондо энэ тоо 29,4 болоһон байна.

1989 ондо үнгэргэгдэһэн хүн зоной тоо бүридхэлгын дүнгүүд иимэ:

	Бүхыдөө	тэрэ тоодо городой	хүдөөгэй	эрэгтэйшүүл	эмэгтэйшүүл
Буряадай ССР	1038,2	640,3	396,9	504,4	533,8
тэрэ тоодо:					
Улаан-Үдэ (горсовет)	367,5	367,2	0,3	174,5	193,0
Северобайкальск (горсовет)	30,0	28,9	1,1	14,9	15,1
Гусиноозерск (горсовет)	30,3	30,1	0,2	16,4	14,9
районууд:					
Баргажанай	27,7	13,2	14,5	13,4	14,3
Баунтын	26,7	17,3	9,4	13,9	12,8
Бэшүүрэй	30,7	—	30,7	15,1	15,6
Зэдын	35,6	5,2	30,4	17,5	18,1
Яруунын	21,8	—	21,8	10,9	10,9
Загарайн	56,2	25,0	31,2	27,1	29,1
Захааминай	34,5	19,0	15,5	16,4	18,1
Ивалгын	24,9	6,1	18,8	12,3	12,6
Кабанскын	68,4	38,6	29,8	33,0	35,4
Хэжэнгын	21,4	3,1	18,3	10,4	11,0
Хурамхаанай	18,7	—	18,7	9,1	9,6
Хяагтын	45,7	23,7	22,0	22,3	23,4
Мухар-Шэбэрэй	28,8	—	28,8	15,1	13,7
Ахын	4,4	—	4,4	2,2	2,2
Прибайкалиин	30,1	5,9	24,2	14,6	16,5
Северобайкальска	40,7	35,0	5,7	20,5	20,2
Сэлэнгын	26,7	7,8	18,9	13,1	13,6
Тарбагатайн	18,3	—	18,3	8,9	9,4
Түнхэнэй	26,2	5,7	20,5	12,6	13,6
Хориин	22,9	8,5	14,4	11,2	11,7

Республиканска статистикын управлени.

ШУХАЛА ТЕМЭДЭ

Оршон тойронхи байгаалиие аршалан хамгаалха, экологиин байдалые һайжаруулха гэжэ байгаад һүүлэй үедэ хаа хаанагүй үргэн ехэ хөөрэлдөөн, элдэб янзын шиидхэбэри абалган болоно. Теэд бодото дээрээ иимэ хэмжээнүүд ямар үрэ дүнгүүдые үгэжэ захалааб? Экологиин талаар болбосоролтой, хүмүүжэл һуралсалтай болоно гүбди? Шэнээр бодомжолжо, байгаалида шэнээр хандажа һурана гүбди? Буряадай эрдэмэй түбэй биологиин институтдай, Сэлэнгын райгүйсэдкомой, КПСС-эй Гусиноозерско горкомой үзэл сурталай таһагай гаргаһан «Экологическа һуралсал болон хүмүүжэл» гэһэн брошюра эдэ болон бусад асуудалнуудта зорюулагдана. Тэрэнэй автор — биологиин эрдэмэй кандидат, педагогическа эрдэмэй академиин экологиин һуралсалай талаар научна соведэй гэшүүн М. А. Шаргаев.

Бүхы дэлхэй дээрэхи, мүн орон доторхи, Байгалай бассейндэхи, манай республика болон тэрэ тоодо Сэлэнгын райондохи мүнөөнэй экологиин байдал тушаа, байгаали хамгаалха талаар асуудалнуудые хайшан гэжэ ашаг үрэтэйгөөр шиидхэхэ тушаа ном соо хэлэгдэнэ.

Гэр бүлэһөө үхибүүдые хүмүүжүүлгэ эхилдэг. Тиимэһээ түбхын түрүүндэ гэр бүлэдэ, удаань һургуулида экологиин талаар хүмүүжүүлхэ асуудалда гол анхарал хандуулагдаха еһотой. Экологическа бодомжо, гурим, экологическа этикэ, болбосорол гэхэ мэтэ ойлгосонууд арадай ажахын ямаршье һалбаринуудта сэхэ хабаатай. Сэлэнгын районой, мүн республикын бусадшье районуудай байгаалиин нөөсэ баялигуудые хайшан гэжэ аршалан хамгаалха тухай автор гүнзэгыгөөр бодомжолно. Иимэ брошюра манай республика дотор түрүүшынхеэ гаргагдаба.

А. МАТВЕЕВ.

ХУЖАРЛАН ХАРАМААР

Эндэ һая оперо болон баледэй театрта «Хун шубуута нуур» гэһэн балет харуулагдажа, гол рольнуудта шэнэ хатаршад наадаа. Баледэй залуу артистнууд Майя Мусаева болон Аркадий Устьянцев Одетта-Одиллиин, принц Зигфридэй гол партинуудые амжалтатайгаар гүйсэдхөө. Тэрэ үдэшэ оперо болон баледэй театрта ерэһэн олон тоото харагшад «Хун шубуута нуурые» хужарлан хаража, халуун альга ташалгаар угтаа.

Забһарлалай үедэ артистнуудтай уулзажа, хэдэн асуудалнуудта харюусахыень гуйбаб.

Майя Мусаева сценэ дээрэ зургаадахи жэлээ хүдэлжэ байна. Тэрэ «Владыка Джунглей» гэжэ баледтэ Багирын парти, «Жизель» гэжэ баледтэ Миртын парти, «Лик богини» гэжэ баледтэ мүн лэ гол роль гүйсэдхөө. Мүнөө театрай соносхолдо иигэжэ уншахаар: «Одетта-Одиллиин партиие баледэй солистка Майя Мусаева түрүүшынхеэ гүйсэдхэнэ». Балерина бүхэн энэ партиие гүйсэдхэхэ дуратай байдаг. Хара болон сагаан хун шубуудай партинуудые гүйсэдхэхэ гээшэ еһотойл ехэ харюусалга болон омогорхол мүн.

— Майя, тус баледтэ хэр ехэ бэлэдхэл хээбта?

— Яһала ехэ бэлэдхэл хэгдээ. Тиигээшье һаа, Чайковскиин хүгжэмдэ дуратай байһан тула энэ рольдо айхабтар урматайгаар наадааб.

Аркадий Устьянцев 21 наһатай. Хатарай «училищида хайшан гэжэ ерэһэн бэ?

— Баледэй һургуулида намайе эжымни асараа һэн. Түрүүшын жэлнүүдтэ ерээдүйнгөө мэргэжэл тухай һайнаар бодожо үзэхэ гэжэ оролдодоггүй байгааб. Тэрэ үедэ спорт болон физкультураар лэ һонирходог һэмби. Теэд сценын түрүү бэрхэ мастернуудтай танилсажа, балет хатарха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ, айхабтар харюусалгатай, мүн һонирхолтой гэжэ ойлгоһон байнаб. РСФСР-эй арадай артист А. Н. Павленко болон БурССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша Р. С. Саморуков минии багшанар юм.

Училищи дүүргэһэнэйнгээ удаа кордебаледтэ хатараа б. Удаань «Жизельдэ», «Хун шубуута нуурта» харюусалгатай рольнуудые даажа абааб. Эндэ һая Майятай хамта Ленинградта хоер һарын стажировка гараад ерээбди.

Зигфридэй парти гүйсэдхэхэ гээшэ тон харюусалгатай. Мүнөө энэ партиие амжалтатайгаар наадажа, ехэ шата дабажа гарабат. Саашанхи түсэбүүдтнай ямар бэ?

— Һаяар Аданай «Жизель» гэжэ баледтэ Альбертын парти наадахаб. Мүнөө «Спящая красавица» гэжэ баледтэ принц Дезирэй роль бэлдэжэ байнаб.

Мүнөө артистнууд Бакуда үнгэргэгдэхэ баледэй артистнуудай уласхоорондын конкурсдо хабаадахаяа бэлдэжэ байна. Тэдэнэртэ амжалта хүсэе.

Анна АНДРЕЕВА,
МАН-ай журналистнкын секциин гэшүүн.

БАГАХАН ҺАЙНДЭР

ЗММК-гай СОЕЛОЙ-СПОРТИВНА КОМПЛЕКСДО ҮНГЭРГЭГДЭҺЭН 1991—92 ОНУУДАЙ СЕЗОНУУДТА ДУРАДХАГДАХА ХУБСАҺАНАЙ МОДЕЛЬНҮҮДЭЙ ХАРАЛГА БОЛОЖО ДҮҮРЭЭ. «БУРЯТШВЕЙБЫТ» НЭГЭДЭЛЭЙ ХАРУУЛҺАН КОЛЛЕКЦИ ГОЛ ТҮЛЭБ ЭХЭНЭРНҮҮДТЭ ДУРАДХАГДАНА. ТУС КОЛЛЕКЦИ СОО ҮДЭР БҮХЭНДЭ ҮМДЭХЭ, МҮН БАЯР ЕҺОЛОЛДО, ҮДЭШЭНҮҮДТЭ ҮМДЭГДЭХЭ ЭЛДЭБ ЯНЗЫН МОДЕЛЬНҮҮД ХАРУУЛАГДАА. ЗММК-да ҮНГЭРГЭГДЭҺЭН ЭНЭ ҮДЭШЫЕ БАГАХАН ҺАЙНДЭР ГЭЖЭ НЭРЛЭХЭ ДУРАН ХҮРЭНЭ.

Жаргал ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

Нютагаймнай хүнүүд

Энэ хеерээ бэшэхынгээ урда тээ «угаа уһанда хаяхагүй» гэһэн удха түгэлдэр буряад үгые толгой соогоо үльтиргэн, нилээдхэн бодомжолооб. Үнэхеерээл дээрэ хэлэгдэгшэ үгые Лыксок Эрдынеевэй гэр бүлэ нангинаар сахин, буряад нютагтаа буурал эсэгэнэрэйнгээ уг унгиие найдамтайгаар залгуулан ябана гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Бераадиин хүбүүд олондо туһатай үйлэ хэрэгээрээ Агынгаа талада үнинэй мэдээжэ һэн. Ямархааншье бэриин заһал ядамаргүйгеер бүтээхэ аргатай алташа, мүнгэшэ дархашуулшье, анхаһаа өөдэргэ түрэл арадаа гэгээрүүлхэ бэлигтэй эрдэмтэдшье эдэнэй дунда яһалахан байһан тэхэ. Агын дайдаһаа гадуур, бүхы буряад орон дотор мэдээжэ эрдэмтэн, профессор Базар Барадин миниие хэлэгшэдэ бодото гэршэ болоно.

Лыксок Эрдынеев эгээл энэ угай хүн. Тиимэһээ тэрэ бүри эдир залуу наһанһаа һүбэлгэн бэрхэ, юумэндэ түбһэндэ байһан юм. Бурьялан урдажа байгаа үе сагтаа тон адлихан ябалсан, Лыксок Эрдынеев ажабайдалай орьел үндэр дабаануудые удаа дараалуулан гаталан гараа.

Эхин шатын, долоон жэлэй, багшанарай тусхай дунда һургуулинуудта һуралсаа. Һүүлээрнь Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу Ехэ дайнай эхинһээ эсэс хүрэтэрнь ябалсажа, харгис фашистнуудһаа түрэл Эхэ ороноо сүлөөлэлсөө. Эсэгын дайнай нэгэдэхи, хоердохи шатын орденууд, дайшалхы хэдэн медальнууд энээниие гэршэлнэ. Дайнай һүүлээр Шэтын багшанарай институт дүүргэжэ, округойнгоо олон нютагуудта шэлэһэн мэргэжэлээрээ табээр табин жэлэй туршада тэрэ ажаллаа юм. Тэрэ һүүлэй 30-аад жэлэй туршада Хара-Шэбэрэй дунда һургуулида ород хэлэ болон литература үхибүүдтэ заажа, ехэхэн хүсэ шадал гаргаһан габьяатай. «Арадай гэгээрэлэй отличник» гэһэн тэмдэгээр шагнагданхай.

Зүгөөр мүнөө энэ хүнэй тусхай ажал тухай хөөрэхэ зорилго урдаа табяагүйбди. Харин тэрэнэй гэр бүлынхидэй уран бэлиг тухай хөөрэхэ хүсэл бии.

Тиихын түлөө үнөөхи «угаа уһанда хаяхагүй» гэһэн үгэдэ түшэглэн, бүлын түрүүгэй аха, Дугардоржо тухай хөөрэе. Агын талын Ага-Хангил нютагта тоонтотой Дугардоржо Тудупов баһал бага наһанһаа гартаа дүйтэй, юумэндэ түбһэндэ хүн байһан юм. Дунда һургуули дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр, 1936 ондо, тэрэ Москвагай Суриковай нэрэмжэтэ уран зурагай институтда һурахаар абтаа һэн. Энэ институдай эгээл түрүүшын студентнэрэй нэгэн нүхэр Тудупов эхин жэлнүүдһээ нэтэрүү, оролдосотойгоор уран зураашын орео эрдэм шудалжа эхилһэн юм. Мүн тэрэнэй энэ хэрэгтэнь суута уран зураашад профессор Борис Иогансон, Игорь Грабарь гэгшэд сэгнэшэгүй ехэ туһа хүргэдэг байгаа. Орон дотороо мэдээжэ уран зурааша Игорь Грабарь холын Буряадһаа ерэһэн хүбүүнэй бүтээлнүүдтэй танилсахадаа, тэдээндэнь үндэр сэгнэлтэ үгөөд, али болоһоор дэмжэдэг байһан байна.

Москвада һуража байха соогоо Дугардоржо Тудупов буряадай литература болон искусствын нэгэдэхи декадада эдэбхитэй хабаадалсаһан, «Энхэ Булад Баатар» гэжэ оперын декорацинуудые шэмэглэн гоеолсоһон байна. Харин декадада табигдаһан тэрээнэй «Барилдаашад» гэжэ зурагынь суута мэргэжэлтэдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн гээшэ.

Буряад арадай бэлиг түгэлдэр хүбүүн мүнөөшье шудалһан мэргэжэлээрээ ажаллажал байха һэн бээз. Хэрбээ... Хэрбээ дайнай болоогүй һаа... Суриковай нэрэмжэтэ уран зурагай институдай 5-дахи курсын студент Дугардоржо Тудупов 1941 оной зун Эсэгын дайнда мордоо бэлэй. Тиигэжэ ниислэл хотоео фашистнуудһаа хамгаалалсажа ябаһаар, энэ оной июль һарын тэн багаар сэрэгшэ Тудупов баатарай үхэлөөр унаһан юм.

Эсэгын бэлиг дэмжэн

Буряадай ССР-эй уран зураашадай холбооной түрүүшын гэшүүдэй нэгэн, нютагаймнай бэлигтэй хүбүүн Дугардоржо Тудупов һанаһанаа бэелүүлжэ, һарбайһанаа абажа шадаагүй. Гэбэшье тэрээнэй хараалһан түсэбынь, хүсэл эрмэлзэлынь мүнөө урагшатай бэелүүлэгдэнэ. Ушарынь — дүү хүбүүн Лыксок Эрдынеев энэ талаар оролдолго гаргаһаар. Багшынгаа тусхай ажалай хажуугаар, тэрэ бүхы сүлөөтэй сагаа уран зурагта, модон дээрэ һиилэлгэдэ зорюулдаг байһан гээшэ. Модоор зорожо бүтээһэн «Ленинэй Уэллстэй хөөрэлдөөн» гэжэ бүтээлынь Бүхэсоюзна выставкэдэ табигдажа, һайн сэгнэлтэ абаад, автор СССР-эй соелой Министерствын дипломоор шагнагдаа һэн. Тиихэдэ тэрээнэй тоһон шэрээр бүтээһэн «Хонишон», уһан шэрээр бүтэһэн «Фельдшер Пуба» гэжэ зурагуудынь Москва хотодо үнгэргэгдэһэн бүхэсоюзна выставкэдэ табигдажа, үндэр сэгнэлтэ абаһан байна. Гадна Лыксок Эрдынеевэй бүтээлнүүд Агын окружной, Хара-Шэбэрэй, Догой нютагай музейнүүдтэ табигданхай. Лыксок Эрдынеев Догой нютагтаа түүхын музей байгуулха хэрэгтэ тон ехэ хубитаяа оруулалсаһан юм. Тиимэһээл мүнөө байгуулһан музейнгээ директорээр ажаллана. Энэ хэрэгтэнь хүбүүниинь хамһалсадаг.

Юуб гэхэдэ, тэдэнь эсэгынгээ, мүн дайнда наһа бараһан Дугардоржо абгынгаа эхилһэн хэрэгые нэрэтэй түрэтэйгөөр үргэлжэлүүлэн ябана бшуу.

Гэр бүлэ соогоо хоердохи хүбүүн Балданиинь эдир багаһаа илангаяа бэлигтэй байһанаа харуулһан юм. Эрхүү хотын политехническэ институдай архитектурна факультет түгэсхөөд, мүнөө Улаан-Үдэ хотодо Буряадай ССР-эй соелой Министерствын «Бурятпроектреставрация» гэжэ эмхи зургаанда мэргэжэлээрээ ажаллана. Энэ үедэ тэрэ Агын болон Сүүгэлэй дасангуудые заһаберилха проект зохеожо байнхай.

Удаадахи Баясхалан, хүбүүниинь Суриковай нэрэмжэтэ уран зурагай дээдэ һургуули түгэсхэһэнэй һүүлээр баһал Улаан-Үдэдэ ажалана. Бүтээлнүүдынь Бүхэроссин, Бүхэсоюзна выставкэнүүдтэ нэгэтэ бэшэ табигдадаг. Өөрөө СССР-эй уран зураашадай холбооной гэшүүн болонхой. Тэрэ бүри 1970 ондо тус институдай дэргэдэ байгуулагдаһан уран зурагай шэглэлэй интернат-һургуулида абтажа, тэндэ 7 жэлэй туршада һуралсажа гараа һэн. Һуралсалда үдэр бүри харюусалгатайгаар хандажа, ото һэтэ «5» гэһэн сэгнэлтэнүүдтэйгээр 11-дэхи класс дүүргэһэн байна.

Тэрэнэй дүү хүбүүн Балтань Баясхалан ахынгаа шэлэһэн замаар дабшажа ябана гэхэдэ алдуу болохогүй. Тэрэ мүн лэ Москва хотын Суриковай нэрэмжэтэ уран зурагай дээдэ һургуули түгэсхэһэнэй удаа сэрэгэй алба хээд, мүнөө аспирантурада һуралсана. Совет элитэ уран зурааша Таир Салаховай мастерскойдо һуралсахадаа, ехэ бэлигтэй байһанаа гэршэлэн, институтаа «эрхим» гэһэн сэгнэлтэнүүдээр түгэсхэжэ, улаан диплом абаһан байха юм. Һаядаа СССР-эй уран зураашадай холбооной гэшүүн боложо абтахань.

Лыксок Эрдынеевичын гэр бүлэдэ бэлигтэй үхибүүд үшөөшье бии. Жэшээлхэдэ, Бата хүбүүниинь шуналтайгаар уран зураг эрхилдэг байһан. Бури дунда һургуулида һуража ябахадаа, тэрэ үхибүүдэй хоорондо үнгэргэгдэһэн «Би дэлхэйе харахаб» гэжэ нэрэтэй областной конкурсдо хабаадалсаһан байна. Тэрэнэй «Хонишон ба аша хүбүүн» гэһэн зурагынь жюриин эрхим сэгнэлтэдэ хүртэжэ, нэгэдэхи шатын дипломоор шагнагдаа һэн.

Тус амжалтынгаа түлөө Бата пионернүүдэй «Артек» лагерьта үнгэргэгдэһэн пионернүүдэй Бүхэдэлхэйн слетдо хабаадалсажа, ерээ бэлэй. Үнэхеерээл Лыксок Эрдынеевтэнэй гэр бүлэдэ бэлигтэй хүбүүд олон. Энэ хадаа эхэ, эсэгын түхөөһэн нилээд ехэ хэшэг ааб даа. Зүгөөр энэ хэшэгые гэхэ гү, али бэлигые хойшодоо хүгжөөхэ хэрэгтэ түрэлхидэй оруулһан хубита туйлай ехэ. Тиимэл байхалаарнь Лыксок Эрдынеевич үхибүүдэйнгээ бэлигыень залираагүй, харин тэрээниие улам бадаруулхын түлөө тодорхой ажал хүдэлмэри үдэр бүри гэхээр ябуулдаг байһан юм. Мүнөө харюудань үндэр наһанайнгаа орьел дээрэһээ үхибүүдэйнгээ уран бэлигээр урмашан, омогорхон ябана бшуу.

Ага нютагтаа «Бэраадиитан» гэжэ суурхаһан угаа залгуулан ябаһан Лыксок Эрдынеевтэнэй гэр бүлынхидэй тэдээндэ үгтэһэн түрэлхиин бэлигые улам арьбадхан, Буряадай уран зурагай искусствые саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулалсаха байһаниинь дамжаггүй. Уран бэлигтэ хабаатай зондо энээнһээ ехэ ямар үүргэ байхаб даа.

Б. ГАРМАЖАПОВ.

Буряад эрдэмтэдэй шэнэ бүтээлнүүд

Чингис-хаан тухай шэнэ ном

Шүтэн һүгэдэлгын, мүн хүгжэлтын тогтошоһон жэлнүүдтэ эртэ урдын Монголой болон Чингис-хаанай түүхые нэгэл талаһаань харуулдаг байһан юм. Диалектикын онол хадаа ямаршье юумые хоер талатай, тэрэ тоодо һайн, муу талатай гэжэ харадаг юм гэдэг байбашье, Чингис-хаанай ажал ябуулгые хараар будажа харуулдаг байгаа. Харин шэнэ бодомжын үедэ Монголой Арадай Республикада болон Үбэр-Монголдо энэ асуудалые ондоогоор харадаг болоно, Чингис-хаанай ажал ябуулгань муушье, һайншье талатай гэжэ хэлэдэг болонхой. Тэрэ хүнэй гол габьяань хадаа таһархай бутархай монгол туургатаниие нэгэдүүлжэ, ниитэ гүрэн байгуулһан ябадал болоно.

Манайшье Буряад орондо Чингис-хаание шэнэ еһоор хараха һэдэлгэ хэгдэдэг болобо. Манай элитэ уран зохеолшо Исай Калашников энээндэ эхи табяа һэн ааб даа. Харин эрдэмтэ, уран зохеолшо Шираб-Нимбу Цыдендамбаев «Чингис-хаан» гэжэ ном хэблүүлэн гаргаа.

Энээн соогоо «Нюуса тобшо» болон эртэ дээдэ үеын бусад зохеолнуудһаа үндэһэлэн, Чингис-хаанай ажал ябуулгые шэнэ еһоор харуулна. Тиихэдээ Л. Н. Гумилев, Н. Ц. Мункуев, П. С. Капица болон монгол эрдэмтэдэй һүүлэй үеын зохеолнуудые хэрэглээ. Тиин Чингис-хаан, Жамууха, Ван-хаан, Сангум, Таян-хаан, мүн Өэлүн эхэ, Бүртэ гэхэ мэтэ эхэнэрнүүдэй дүрэ образууд «Нюуса тобшодо» ямараар харуулагдааб гэжэ дэлгэрэнгыгээр тогтожо бэшэнэ.

Чингис-хаан гээшэ ехэ ухаатай сэсэн, эрэлхэг, шанга зоригтой, тэсэбэритэй хүн байһан гэнэ. Тиигээд залуудаа Тэмүүжэн ниитэ Монголой хаан болохо гэһэн зорилго урдаа табиһан байгаа бэшэ, харин эсэгынь наһа барахада урбажа талиһан хүнүүдээ суглуулжа, мэдэлдээ оруулха гэһэн байгаа. Тиигээд энэ зорилгоео бэелүүлхэ үедэнь тэрэнэй гайхамшаг шэнжэ шанарынь элирэн бэелжэ, тэрэ бүхы монгол туургатаниие нэгэдүүлээ, һүүлдэнь үһөөгөө абахын тэдысэ бусад гүрэнүүдтэй дайлалдадаг байтараа, тэрэнэй сэрэгшэ баатар шэнжэнь улам толорон бадаржа, тэрэ үеын дэлхэйн ехэнхи хубиие монголшууд мэдэлдээ оруулжа шадаһан байна. Энэдхэгэй ударидагша Джавахарлал Неру иигэжэ бэшэһэн байдаг: «Чингис-хаан болбол дэлхэйн эгээл агуу ехэ полководецуудай нэгэниинь байһан гү, али бүри хэмагһаа үлүү полководец байгаа» («Энэдхэгые нээлгэ», М., 1955, н. 241). Тиигээд сагаан арһата зонһоо гараһан хадаал Чингис-хаан тиимэ бэлиг түгэлдэр жанжан боложо шадаа гэжэ урдань хэлэгдэһэн аад, бүри һая уран зохеолшо В. А. Чивилихинэй дабтаһан бодомжые Ш. Р. Цыдендамбаев үнэншэмөөр буруушаан харуулна.

Энээнтэй дашарамдуулан, монголшуудай сэрэгэй мэргэн шадабари тухай тодорхойгоор хэлэгдэнэ. Һэеы гэртэ байдаг нүүдэлшэ монголшууд зосоонь ороод хорохо зузаан шулуун ханатай, үндэр ербэгэр хэрэмүүдгүй байһан тула дээрээ ороходогүйн тулада сэрэгээ айхабтар бэрхээр эмхидхэжэ шадаһан байгаа гэжэ хэлэгдэнэ.

Монгол туургатанай мүнөө һуудаг газар нютагтань олон зуун жэлдэ эртэ урдын тюркнүүд, уйгарнууд, киргизүүд болон курыканууд һууһан гэжэ мэдээжэ. Тиигээд манай ээрын һүүлээрхи нэгэдэхи мянган жэлэй эсэс багаар кидань гэжэ монгол хэлэтэ зон ороймо, түгэс хүсэтэ гүрэниие бии болгоходонь, тэдэ эртын тюрк угсаатад энэ нютагһаа гаража, баруун тээшээ зүглэн ошоһон болоно. Тэрээнһээ хойшол монгол угсаатад эндэ ээзд болоһон байгаа гэжэ тэмдэглэгдэнэ. Тиин Чингис-хаанай эртын элинсэг Бүртэ-Чино хаана һууһанаа Зүүн Монгол—Онон, Хэрлэн, Туула мүрэнэй эхиндэ зөөжэ ошоһон байгааб гэһэн асуудал гарана. «Нюуса тобшо» иимэ үгэнүүдээр эхилдэг: «Чингис-хаанай уг изагуур гэхэдэ, дээдэ тэнгэриһээ заяатай түрэһэн Бүртэ-Чино өөрынгөө һамган Гуа-Маралтай хамта уһан далайе гаталжа ерээд, Онон мүрэнэй эхиндэ Бурхан халдун уулада нютаглажа, Батцагаан гэдэг нэгэ хүбүүтэй болоһон юм». Эндэ ямар далай тухай хэлэгдэнэ гээшэб гэһэн асуудалда, зариман «Хүбсэгэл нуур» гэдэг, харин нүгөө зариман Байгал гэдэг юм. Юундэб гэхэдэ, энэнь эртэ сагта «Тэнгис далай» гэжэ нэрлэгдэдэг байгаа. Мэргэн гэгээнэй «Алтан тобшо», Сумба-Хамбын «Пагсамчжонсан» гэжэ түүхын зохеолнуудта Чингисэй элинсэгэй анханайнь нютаг Байгал шадархи газар байгаа гэжэ бэшэнэ. Ш. Р. Цыдендамбаев элдэб зохеолнуудһаа эшэ татан, энэ һанамжыень дэмжэн, тэрэ нютагынь Баргажан-түхэм байгаа гэнэ.

Саашадаа тус ном соонь боржогон, хори, горлос, хунгирад, олхонууд, хонхотон, онгууд, барулас гэдэг угсаатанай уг гарбал тухай хэлэгдэнэ.

Юрэнхыдөө энэ олоной һонирхол татамаар һайн зохеол болоо гэжэ тэмдэглэлтэй. Мүнөө тэрэ магазинуудта худалдагдажа байна.

ХЭН ЯМАР НЭРЭТЭЙБ?

Хүн гээшэ алтан дэлхэйн энгэр дээрэ нэгэ дахин мүндэлжэ түрэдэг. Нарайхан, тон hаяхан эжынгээ умай соохоо гаранhан хүүгэд түрүүшынхеэ гэгээн сагаан гэрэл харахадаа, нюдэнэйнь ехээр hаргадаг гэлсэдэг. Залуу эжынэр энэ ушарые едаглаhаншье байжа магад.

Хүүгэдэй багахан байхадань эжы, абань хүбүүндээ, басагандаа нэрэ үгэдэг гээшэ ааб даа. Жииртээ өөhэдынгөө досоо үнинэй гү, али hаянай hанажа ябаhан нэрэеэ заадаг. Зарим ушарта нарайлалгын гэртэ хүдэлдэг аргашан гү, али нарайе абалсаhан эхэнэр нэрэ үгэлсэдэг. Тиихэдэнь түрэлхидынь энээниие зүбшөөдэг. Үгышье hаа, хаа-яа дүтын түрэл гү, али танил хүн айлшалжа дайралдахадаа, залуу бүлэнэртэ хүбүүндэтнай, басагандатнай иимэ нэрэ таараха гээшэ ха гэжэ заадаг.

Зүгөөр алишье ушарта үендөө хүрэhэн хүүгэд үни нэрэтэй болоhон, хэнэй, хэн гээшэб гэжэ томо болоходоо нэрлүүлхэ заншалайнь hуури табигдаhан байдаг.

Буряад зон үни холоhоо үри хүүгэдтээ элдэб олон янзын нэрэ үгэдэг гээшэ. Урдань, Совет засагай тогтоогүй байхада, буряадууд хүүгэдтээ үндэhэ яhанайнгаа нэрэ үгэдэг байhан. Харин 40-50-яад онуудhаа эхилжэ, олонхи ушарта бидэ хүүгэдтээ ород нэрэ үгэдэг болонхойбди. Энээниие муу гү, али hайн гэжэ хэлэхэеэ hананагүйб.

Минии Зугаалайда гушаад оной хоердохи хахадта hуража байхада, ород нэрэтэй hурагшад үгы гү, али ганса-нэгэн байгша hэн. Харин мүнөө байдал хубилжа, заншал ондоо болоо. Би анханда түрэлхи хэлэн дээрээ Борлоосон гэжэ нэрэтэй байhан хүм. Эжымни эрхэлүүлжэ үгэhэн нэрэ — Мухар Шара. Тиихэдэ намда ламын залаhан нэрэ бүри ондоо — Жигмит-Жамса гэжэ бэшэгдэхэ байгаа.

Гэхэ зуура, Эрхүү хото ахайгаа дахажа ошоод, hургуулида ороходо болоходом, түрэhэн тухай үнэмшэлгэ (свидетельство о рождении) хэрэгтэй болобо. Тиихэдэнь хотын Кировскэ районой ЗАГС-да хандахадамни, нэрыемни Борис гэжэ хубилгаад бэшэhэн гэршэлгын данса үгөө бэлэй. Тэрэ сагhаа хойшо паспортдамшье, таниха хүнүүдэйшье дунда энэ шэнэ нэрэмни бүхэжэн орошоо.

Иимэ ушар ганса намтай бэшэ, харин минии үеын олон хүнүүдтэй болоhон гэжэ баталха байнаб.

Хэрбээ буряад нэрэнүүдэй түүхын ханзые уудалжа үзөө hаа, ехэл hонин зүйлнүүд хадагалаатай байдаг. Бүри hаяхан «Буряадай залуушуул» гэдэг газетэ дамжуулан, хизаар ороноо шэнжэлэгшэ С. Бабуев энээн тушаа hонин юумэ дуулгаба. Буряад нэрэнүүдэй изагуур тушаа бэшэхэдээ, тэрэ иигэжэ заана:

— Манай уг гарбалай нэрэнүүд арадай hанаанда үлэhэн гээшэ. Энээнтэй хуушаа монголоор бэшэгдэhэн «Угай бэшэгүүдтэй», арадай аман зохеолнуудтай танилсахадаа ушардаг байнабди.

Арбан долоодохи зуун жэлэй эсэстэ, 18-дахи зуун жэлэй эхиндэ Буряад орон руу буддын шажан шэлжэн ороhон юм. Тэрэ Түбэдhөө Монголые дамжажа ерэhэн. Эгээл тэрэ үе сагhаа хойшо буряадуудай дунда түбэд нэрэнүүд үргэнөөр дэлгэржэ эхилhэн байна.

Түбэд нэрэнүүд гээшэ өөрсэ удхатай гэжэ С. Бабуев тон зүб тэмдэглэнэ. Жэшээнь, Бабу гэhэн нэрэ баатар, зоригтой хүн гэhэн удхатай. Сааша хэлэхэдэ: Гарма—одо мүшэн, Гомбо—хамгаалагша, Даба — hара. Дамба—эгээл дээдэ, Дондок—этигэмжэтэй, Доржи—алмаз, Дулма — абарагша эхэ, Еши — оюун ухаан, Жамса — далай, Лубсан—ухаатай, Митып — илагдашагүй, Ринчин—эрдэни, Самбу—hайн сэдьхэлтэй, Содном — габьяа, Цырен, Цыпелма—ута наhан, Ширап—сэсэн гэhэн удхатай.

Түбэдhөө гадна Энэдхэгтэ дэлгэрhэн санскрит хэлэн дээрэхи нэрэнүүд буряадуудай дунда ушардаг. Тэдэнь баhал өөрсэ удхатай. Жэшээнь, Абида—гэрэл, Бадма—лотос (ленхобо сэсэг), Арья—арюун, нангин, Очир—алмаз, Буда—Будда г. м.

Зүүн буряадууд олон нэрэнүүдые өөhэдөө hанаад зохеоhон байдаг. Жэшээнь, Баир—баяр, баясхалан, Бато — хатуу, Баатар—зүрхэтэй, Жаргал—зол жаргал, Оюна—ухаан, Туяна—туяа, Түмэн—тоогүй олон. Эдэ нэрэнүүд хадаа эхэ эсэгын үри хүүгэдтээ hайниие хүсэжэ үгэhэниие ойлгохоор.

Удаан хүүгэдэй гарахагүйдэ гү, али тогтохогүйдэ зарим буряад айлнууд хүүгэдтээ нарайдань амитадай, ургамалай ба бусад юумэнэй нэрэнүүдые үгэдэг байhан. Жэшээнь, Арсалан, Сэсэг, Эшэгээдэй, Барас, Ямаан, Түмэр, Далай гэхэ мэтэ.

Нэгэ айлайхи хүүгэдэйнгээ тогтохын тула «Ород» гэжэ нэрэ үгэhэн гэхэ. Тиихэдэнь тэрэнь амиды үлэhэн, хүбүүнэйнь өөрөө хэдэн хүүгэдтэй болоhон хаш.

Байгалай хойто талада ажаhуудаг буряадууд баhал ондоогоор хүүгэдтээ нэрэнүүдые үгэдэг байhан. Жэшээнь, Дархан, Буха, Шобогор, Гэргэн г. м.

Агын буряадуудай дунда «Энэбэшэ», «Адлибэшэ» гэхэ мэтэ нэрэтэй хүнүүд байhан ха. Хубисхалай hүүлээр «Октябрина», «Май» гэхэ мэтэ нэрэнүүд бии болоо.

Минии хүгшэн эжын аба Мунхын Сэдэн гээшэ Агада хоер класстай училищида багшалдаг байhан. Энээн тушаа Ага-Хангилда ажаhуудаг үнинэй багша Батожаргал Цыбенов «Агинская правда» газетын энэ оной июлиин 28-най номерто Агада түрүүшын hургуулиин байшан бариhан («Нэгэдэхи дунда hургуулиин түүхэhээ») тухай бэшээ hэн. Тэрэ статья соо Мункуев Цыден дурдагдана.

Сэдэн-багша гэжэ түрэл нютаг Сагаан-Уулада тэрэ нэршэhэн байгаа. Гэр бүлэеэ үхэр малтайнь орхеод, Агада гансаараа байгаад, хүүгэдтэ ном заадаг hэн ха. Нагаса элэнсэ абамни (прадед) басагандаа (минии хүгшэн эжы) Гэрэл гэжэ нэрэ үгэhэн байгаа. Эгээл тэрэ гэрэл доронь ном hудар уншажа бага-сага юумэ мэдэдэг, бэшэдэг болоhон хүм.

Хүнэй нэрые миин нэрлэхэгүй, гутаахагүй, удхыень ойлгохо, хүндэлхэ, hайниие хүсэдэг сэдьхэлтэйгээр hанажа ябаха гээшэ ааб даа. Иимэ бодомжотойгоор энэ тэмдэглэлые уншагшадай үмэнэ дурадхабаб, хүлисэгты.

Б. РАБДАНО.

«Арбан хоер эрдэни шэмэгни»

Түгэсхэл. Эхинийнь 22—48-дахи номернуудта].

Хүн зоной байдалда мүнөөдэр тон шухала хэрэгтэй байhаарнь гансахан лэ бодожо, эрдэм ухаанда хандажа болохогүй гэжэ hанажа ябагшаб. Эгээл энээнhээ эхи абаад, естественнэ эрдэмүүдые тоохо, харин гуманитарна эрдэмүүдтэ хүйтөөр хандаха гээшэ тон буруу. Алибаа талаараа болбосоронги дүрбэн тэгшэ коммунис байгуулалтын гэшүүдэй дүрсэ хааанаб даа, зүгөөр аяар холо гэхэгүй байнаб, урдамнай харагдана. Тэдэ хүнүүдые оньhон техникын, естественнэ эрдэмэй зорилго бэелүүлхээр, имагтал инженернэ даабари дүүргэхээр табигдаhан ухаан бодолтой робот, амиды тоо бодолгын электронно машинанууд байха гэжэ би hананагүйб. Тиимэ байха болоо hаань, бүтэхэгүй ха юм даа, бурхан зүг, манай залуушуул ерэдүйн хүнүүдэй иимэ дүршэг болохоео бү эрмэлээhэй!..

Эртэ урдын буряад үльгэршэд сэсэ булялдаха гэжэ зорюута уулзадаг байhан юм гэжэ номойнгоо энэ бүлэгэй эхиндэ бэшээ hэм. Энэ ушар хадаа гносеологиин талаар мэргэжэлтэнэй шэнжэлэл хэхэ тон hонин зүйл бэшэ аал! Оршон байhан ажабайдалые арад зон яажа мэдэжэ, ойлгожо абадаг, тэрэнээ яажа химгададаг, гүнзэгырүүлдэг байгааб? Сэсэ булялдажа байхадаа, ямаршуу зүйлнүүдые яахадаа hайнда тооложо нөөдэг, ямарыень хэрэггүйдэ бодожо хаядаг байгааб? Иимэрхүү сэсэ булялдахадаа, үльгэршэд ямар ашаг туhа абадаг байгааб?

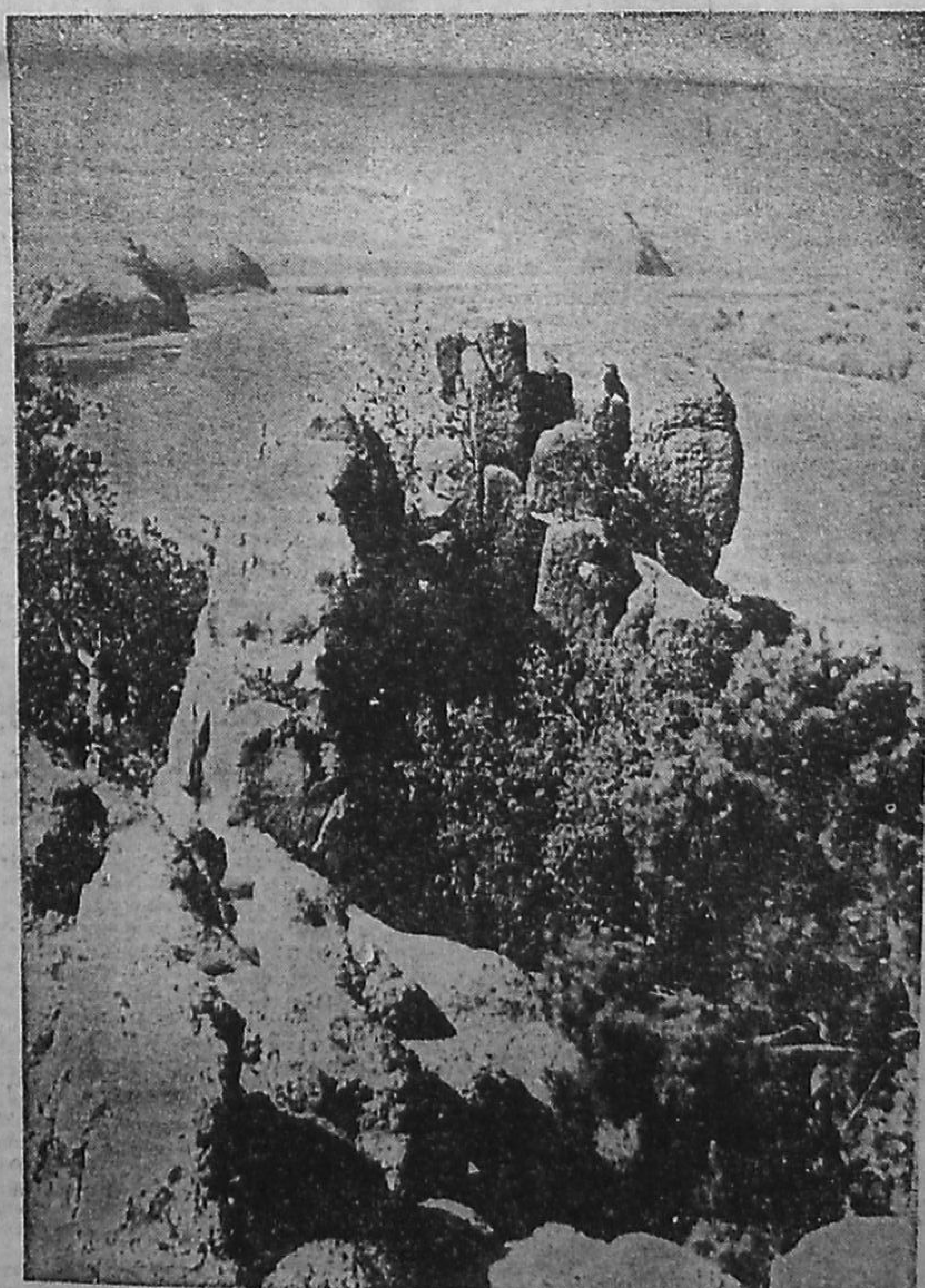
Бодото үнэн юумые элирүүлхэ талаар арад зонhоо ухаа абаха болонобди гэжэ заримдаа hанадаг хүм. Эрдэм ухаанда нэгэ шухала юумэн тушаа арсашагүй нэгэн адли hанамжа байха гээшэнь тон үсөөн дайралдадаг. hанамжанууд дандаа тад hөөргэ байдаг. Ондо ондоо hанамжануудай алинайнь зүб байhые элирүүлхын тулада хоорондонь мүргэлдүүлжэ, эрдэмтэдэй арсалдаа хэхэ зэргэтэй. Энэмнай мүнөөхил сэсэ булялдаан болоно бшуу.

Үнинэй мэдээжэ юумэ хэлэжэ байhан байхадааашье болохоб. Зүгөөр «Гэсэр» гэжэ үльгэр тушаа бүхы зүйлнүүд эрдэм шэнжэлгын талаар үшөө хүсэд мэдээжэ бэшэл байха. Элирүүлэгдээгүй асуудалнууд айхабтар олон. Тиимэhээ юрын уншагшад энэ үльгэртэ ямараарш хандахаяа ойлгожо ядана. Агуухэ энэ үльгэртэ хабаатай хүнүүдэй зүгhөө «Гэсэрэй» асуудалнуудта урданайхяараа hэргэгээр хандаха ябадал үшөө үзэгдэнэ. Энээн тушаа олон тоото асуудалнуудhаа би гурбахан лэ асуудал онсолон табиха hанаатайб: нэгэдэхинь, «Гэсэрэй» анха зохеогдоhон үе сагые багсаажашье тодорхойлхо саг ерээ бэшэ юм гү? Хоердохинь, Канси үедэ гар hиилүүрээр барлагдаhан прозоор найруулгата «Гэсэр» түрүүн бии болоhон юм гү, али XX зуунай эхеэр ород үзэг бэшэгээр хэблэгдэhэн буряадай шүлэглэмэл «Абай Гэсэр хүбүүн» түрүүн зохеогдоhон юм гү? Гурбадахинь, үльгэршэдhөө сэхэ бэшэжэ абтаhан «Гэсэрэй» хэдэн вариантнуудай хажууда Намжил Балданогой согсолон найруулhан «Абай Гэсэр хүбүүн» эрдэм ухаанай талаар хэр ехэ сэнтэй зүйл гээшэб?

«Гэсэр» тушаа эдэшье, мүн бэшэ ондоошье олон асуудалнуудые hайнаар бэлэдхэгдэhэн, түлөөлэлгэ ехэтэй эрдэмэй ехэхэн хуралдаанай зүбшэн хэлсэлгэдэ табиха саг болоо гэжэ hананаб. «Гэсэр» тухай зарим шухала асуудалнуудаар хоорондоо тон зүрюу hанамжанууд бии гэжэ мэдэнэб. Алишье асуудалаар эрдэмтэдэй hайе хүсэhэн, мүн эбсэшэгүй арсалдаанай дүнгөөр бодото үнэн зүйлые элирүүлхэ гү, али тэрээндэ дүтэлхэ байна бшуубди. Иимэ конференци амжалтатайгаар үнгэргэжэ шадаа hаа, бидэнэр «Гэсэр» тухай дэлхэйн эрдэм ухаанда энэ агуухэ үльгэрые байгуулhан арадай нэрэ түрэдэ хүрэмэ оруулалта хэжэ шадаха байнабди.

Хүүг hарые би сэсэн бодол орьелуулха hара гэжэ нэрлэхэ байнаб. Манай Байгалай үмэнэхи нютагта оройн намар хододоо hаруул, сэлмэг, наратай байдаг ха юм. Тэрээн шэнги сэсэн хурса бодол гээшэ хододоо hаруул тодо байха зэргэтэй юм бшуу. Сэсэн бодолдо хабарай сагай эршэмтэ шуналшье хэрэггүй, зунай бүгшэм халууншье таарахагүй, үбэлэй шэрүүн хүйтэншье туhагүй ха юм даа!

Африкан БАЛЬБУРОВ

П. ЯХНОВЕЦКИЙН фото.

СЭЛЭНГЭ МҮРЭНЭЙ ЭРЬЕНҮҮДЫЕ [illegible] ХАБСАГАЙ ШУЛУУНУУД ШЭМЭГЛЭНЭ.

Багшын нэрэдэ хүрэхэ

ЗВЕРОСОВХОЗ ПОСЕЛОГОЙ ДУНДА ҺУРГУУЛИИН ДИРЕКТОР ГЕОРГИЙ КАПИТОНОВИЧ ОРЛОВ ШАБИНАРТАА БАЛАЙШЬЕ ҺАЙН ЖЭШЭЭ ХАРУУЛААГҮЙ.

Һүүлэй үедэ хаа хаанагүй буһалгаалдаг саг болошонхой. Энээндэ һаянай дадажа байнхай хэбэртэйбди. Һурагшадай забастовко тушаа дуулахадаа, гайхаад абахаар байгаа. Ушар юуб гэхэдэ, үхибүүд буһалгаалба гэжэ юрэдөө энээнһээ урагша үзэгдөө дуулдаагүй юм. Һургуулидамнай физикэ, англи хэлэ, физкультура болон ажалай хэшээлнүүдые хэзээ заадаг болохоб гэжэ һурагшад эрилтэ табяа.

Олон предмедүүдые үзэдэггүй ямар һонин һургуули гээшэб гэжэ олонхи хүнүүд гайхалдаха байха. Магад зарим үхибүүд үсөөн предмедүүдые үзэхэдэ һайн һайн байгаа еһотой гэжэ атаархахадаашье болохо.

Ерээдүйдэ имэ предмедүүд туһатай байха гэжэ 9-дэхи, 10-дахи, 11-дэхи классай һурагшад тон зүб хэлэнэ. Имэ предмедүүдээр эрдэм мэдэсэгүй гараа һаа, тэдэнэр дээдэ һуралсалай заведенинүүдтэ орожо шадахагүй ха юм.

Харин һургуулиин директор шабинарайнгаа ерээдүй тухай балай ехээр һанаагаа зобоногүй. Һуралсалай эхин багта бүхы юумэнэй һайнаар бэлдэгдээгүй байгааше һаа, тэрэ ээлжээтэ амаралтада гараха гэжэ оролдоо. Бүхэли октябрь һарые ямаршье шалтагаангүйгөөр амаржархео. Энэмнай ээлжээтэ амаралтаһаа гадуур гэжэ тэмдэглэе.

Районодо һургуули бүхы юумээр хангагданхай, һуралсалай шэнэ жэл эхилхээр бэлэн гэхэ мэтээр элидхэһэн байна. Багшанар болон һурагшадай һанамжануудые хэзээдэшье шагнадаггүй энэ директор хододоо дээрэлхүү зан харуулдаг байгаа. Һурагшад энээн тушаа онсо тэмдэглээ һэн. 11-дэхи классай хүтэлбэрилэгшэ Баярма Цыреновна Хобитуевае ажалһаань гаргаха тухай захиралтада гараа табихадань, һурагшад директортэ бүришье ехээр дураа гутаа. Баярма Цыреновна эдэ һурагшадай гурбадахи класста һуража байхада класайнь хүтэлбэрилэгшэ болоо һэн. Нэгэ үхибүүнэй түлөө һанаагаа ехээр зобожо, тэрэнэй тала барихадань директор уур сухалаа хүрэжэ, ажалһаань гаргаха шалтагаан бэдэршоо. Игэжэ дүршэлтэй математик ажалаа орхихо баатай болоо һэн.

Һурагшад директорэй нэрэ дээрэ бэшэг бэшэжэ, паяын сагта багшанар-предметнигүүдые олохо эрилтэ табяа.

Энэ бэшэгые Светлана Цырендашиевна Улзытуева директортэ барюулһан байна. Үхибүүд дүрбэн үдэрэй туршада директорһээ харюу хүлеэгээ. Теэд нүхэр Орлов һурагшадта харюу үгэхэһөө байха уулзалгада ерээгүй. Тиихэдэнь декабриин 12-то аха классай һурагшад хэшээлнүүдтээ ерэбэгүй. Г. К. Орлов энэ ушарта заахашье анхарангүйгөөр өөрынгөө хэрэгээр Тарбагатай ябашаһан байна. Һурагшадай бэшэгэй буулгабари районо эльгээгдээ гэжэ тэрэ мэдээгүй бшуу. Георгий Капитонович үхибүүдэй бэшэг абаагүйб гэжэ мэлээжэрхео.

— Суглаан дээрэ тэрэ өөрыгөө гансал муу талаһаа харуулаа,— гэжэ С. Ц. Улзытуева дурдан һанана.— Үхибүүдэй хажууда багшыень муушалжа, ехэл аягүй байдалда ороо. Бэшэг абаагүйб гэжэ мэлээжэрхихэдэнь бүришье урмагүй байгаа. Багша хүн имэ байдалда орохо еһогүй бшуу. Үхибүүдэй бэшэһэн бэшэгые би өөрөө директортэ дамжуулаа ха юмбиб. Һургуулиин директор ажахын асуудалнуудые шиидхэхые оролдоод лэ һуралсал болбосоролдо анхардаггүй байха юм. Һургуулиие имэ директор хүтэлбэрилхэ еһогүй.

Тарбагатайн районодо Г. К. Орловой ябадалые буруушаажа, тэрээндэ ажалһаа гараха эрилтэ табяа.

Лариса КВАКТУН,
манай корр.

«ЭЖЫГЭЭ ХАРАХА ДУРАМНИ ЕХЭЭР ЛЭ ХҮРЭНЭ...»

Эжымни бэшэг соогоо нюдэмни муугаар харадаг болоо, хүгшэржэл байнаб гэжэ бэшэнэ гээд хүбүүн дуугарна. Жэл үнгэрхэдэ тэрэ түрэһэн эхэтэеэ уулзаха... Ажалаар залан заһаруулгын шанга гүримай колонидо энэ хүбүүн яагаад орооб?

Гэмтэ ябадал гаргаһан Тофик Джафаров хэдэн шатануудые дабажа, Сибирь руу эльгээгдээ. Арбан арба нэгэн шата дабажа эндэ ерээб гэжэ тэрэ өөрөө хэлэнэ. СССР-эй КГБ-гэй мүрдэлгын изоляторта байхадань нилээд удаахан мүрдэлгын дүүрэхые хүлеэхэш гэжэ нэгэ хүн хүбүүндэ хэлэһэн байгаа.

Ямар гэмтэ ябадал гаргаһандаа энэ хүбүүн Лефортовскэ түрмэдэ һуугаа гээшэб? Теэд уншагшадаа зобоожо байнгүйгөөр бүхы юумэ элирүүлэе. Бүри 1988 ондо хэблэлнүүдые уншагшад, мүн телевизор харагшад Орджоникидзе хотодо бандидуудай гарһаа хэдэн үхибүүд болон Наталья Ефимова гэжэ багшые абарха талаар «Гром» гэһэн операциин ямараар дүүрэһэн тухай танилсаһан байха. Энэ ушарые олохон хүнүүд мартаагүй байха. Тусхай камераар буулгагдаһан телерепортаж түбэй телевиденеэр харуулагдаа һэн. Мүнөө энэ ушар Юрий Черновой баримтата туужада үндэһэн боложо үгөө.

Аюулта ушарай болоһоор хэды жэлэй үнгэрөөшье һаа, тэрээн тухай дурдаха хүсэл түрөө. Юун бэ гэхэдэ, эндэ һая тэрэ ушарта хабаадалсаһан хүнтэй уулзаһан байнаб. Тэрэ хүн бандидуудай группые патронуудаар хангаа, самолет хайшан гэжэ эзэмдэхэ тухай түсэб зохеогоо. Тиихэдээ тэрэ мүн лэ гэмтэ ябадал гаргалсаһан болоно бшуу. Энэ харата хэрэгэйнгээ түлөө гурбан жэлээр эрхэһээ хаһагдаһан байна.

Тофик Джафаров 30 наһатай залуу хүн. Тэрэ хоер басагатай, үлбэр бэетэй эхэтэй... Совет оронһоо тэрьелхэ, ондоо тээшээ зөөжэ ошохо тухай бодолдо эзэлэгдэһэн энэ залуу хүн ямаршье аргаар һаань самолет эзэмдэхэ гэжэ бодоһон байна.

Тэрэ үедэ хилэ дабажа гараха гээшэ нилээд хүшэр хэрэг байгаа. Мүнөө ондоо орон руу зөөхэ дуратайшуул һаадгүйгөөр гаража ошодог болонхой. Юрэдөө нэгэ хэды жэл хүлеэхэеэ яагаа гээшэбиб гэжэ Тофик Джафаров һанана еһотой. Теэд Тофик шэнги хара һанаатай хүнүүд аалин намдуугаар гаража ошохогүй һэн гэжэ хэлэмээр. Бандидуудай группа олон үхибүүдые багшатайнь барижа, автобус соо һуулгаад, тэдэнэй түлөө 3 миллион түхэриг гэхэ гү, али 1 миллиониинь алтаар, хоерыень валютаар эриһэн байна. Хилын саана хармаан соогоо доллоргүй, валютагүй гаража болохогүй гэжэ тэдэнэр мэдээ һааб даа.

Һамгантаяа бидэ хоюулан һарадаа 300 түхэриг абадаг һэмди гэжэ Джафаров хэлээд, энэшни мүнгэн бэшэ ха юм гэжэ хоротойгоор энеэбхилхэ юм. Мэшээгүүд соо ганса долларнууд бэшэ, мүн голландска гульденууд, кронууд, франкануудбайгаа бшуу. Олон үхибүүдэй, багшын ами наһа абархын тула оромнай валюта суглуулжа, мэшээг соо хээд, Джафаровта дамжуулаа.

— Энэ үедэ хаана байгаабши? — гэжэ Джафаровһаа асуубаб.

— Тэдэнэй алхам бүхэнэй хойноһоо херхоор адаглажа байгааб. Гансал Пашын үгы байһанда ехэл халаглааб. Үшөө хоер үдэр хүлеэгээ һаань, хэрэг байдал ондоогооршье хубилжа магадгүй һэн. Пакистан ошоо һаамнай, душманууд маанадые барижа үгэхэгүй байгаа. Ямар орон руу ошохоео шэлэ шэлэһээр энэ болоо...

Гэмтэ ябадал гаргааб, хуули дүрим эбдээб, үхибүүдые айлгааб гэжэ тэрэ нэгэшье һананагүй. Хара хэрэгэйнгээ бүтээгүй байһанда халаглана хэбэртэй...

— Муу юумэ хээб гэжэ һанана гүш?

— Үхибүүдые дэмы баряабди. Түрүүшээр хилын саана гараха дуратай холыншье, дүтыншье түрэлнүүдээ суглуулха гэһэн түсэб түрөө һэн. Теэд тэдэнэр таһа арсажа, түсэбнай буруу һүрөө. Игээд лэ үхибүүд манай гарта ороһон байна.

Якшиянц үхибүүдые барижа, тэдэнээр наймаа хэхэ, халхабша болгохо гэһэн түсэб зохеогоо. Засагаархид олон үхибүүдэй түлөө юушье үгэхөөр бэлэн байха гэжэ һайн мэдэжэ байгаа.

Израильда самоледой буухада, тэндэ байһан бүхы хүнүүдые Абу-Кебирэй түрмэдэ асаржа хааба.

— Үхибүүд балай ехээр айгаагүй, автобус соо наададаг байгаа,— гэжэ байгаад Тофик бээеэ сагааруулхые оролдохо юм.

Теэд үхибүүд һанаа амар ябаа бэшэ. Ю. Черновой «Гром» гэжэ баримтата туужа сооһоо нэгэ хэһэг уншаябди.

«Нэгэ хүбүүнэй газаалхаяа автобус сооһоо гараха гэхэдэ, бандидууд табибагүй. Хүбүүнэй һүүлээр бусад үхибүүд автобус сооһоо халта гаргыт гэжэ хашхаралдажа оробо.

Имэ юумэнэй болоходо Анастасов болон Вишняков салоной нүгөө хажууда одеяло үлгэжэ, игэжэ захирба:

— Энэтнай туалет гээшэ. Газаашаа гарахагүйт.

Адхарһан бензинэй, «туаледэй» үнэр гутажа, автобус соо байхын аргагүй болошобо..

Джафаров хоер басагатай гэжэ хэлээ һэмди. Тэдэнэйнгээ наркомануудай гарта орожо, энэ автобус соо асарагдаад байгаа һаань, яаха һэн хаб?

«..Эхэеэ харахаяа һананаб гэжэ Тофик хэлэнэ. Игэжэ хэлэхэдээ тэрэ маанадай сэдьхэл уяруулхаяа һанана гү? Олон үхибүүдые хайрлаха сэдьхэлгүй байһан аад, игэжэ хэлэхэеэ мэдэнэл гэжэ һанахаар. Бүхы үхибүүд автобус соо зобожо байхадаа, эхэ, эсэгэеэ хажуудамнай байһай гэжэ һанаа еһотой.

Совет оронһоо ондоо тээшээ зөөжэ ошохо тухай бодолдо Тофик үнинэй эзэлэгдэнхэй ябаа. Гэмтэ ябадал гаргагшад бүгэдэ Орджоникидзе хотын нэгэ ПАТП-дэ «Икарусуудые» жолоододог ажалтай һэн. Машинын жолоодо һуухань залхуутай болошоо, хэды ехэ ажал хээшье һаа, мүнгэгүй ябахаш гэжэ байгаад тэдэнэр гэмэрэлдэнэ.

— Бидэ хүниие алаха, шуһа адхаха гэжэ нэгэтэшье бодоогүйбди. Багша эхэнэр өөрөө зэмэтэй. Тэрэ үхибүүдээ дахууланхай автобус руу орожо ерээ,— гэжэ Джафаров гэмэр гутар гэнэ. Пашын үгэдэ этигэжэ, экскурсида үхибүүдтэеэ ошохо гэжэ шиидээ. Ямар шефүүд автобус эльгээгээб гэжэ тэрэ нэгэшье дахин һонирхоогүй.

Якшиянцын «Экскурсия» гэжэ бэшэгдэһэн замай хуудаһа харуулхадань, багша эхэнэр этигэжэ болоо гэжэ һананаб. Иисус Христос бурханда этигэдэгби, тэрээндэ шүтэдэгби,— гэжэ Тофик хэлэнэ.— Бэрхэшээлнүүдые дабахадамни тэрэ туһална...

Игэжэ хэлэхэдээ тэрэ юрэл һанаанһаа абажа хэлэнэ, өөрыгөө мэхэлнэ. Бурханда шүтэдэг хүн үхибүүдэй наһа таһалдуулха гэһэн харата муухай шиидхэбэри хэзээдэшье абахагүй. Һүүлэй үедэ самоледуудые эзэмдэлгэ түргэдэшоо. Залуушье, наһажаалшье хүнүүд ондоо орон руу тэрьедэхэеэ һанана. Манай орон дотор һайн байдалтай, эндээ үлэгты гэжэ хэншье хэлэнэгүй. Тингээшье һаа, ондоо тээшээ зөөхэ, түрэһэн нютагаа орхихо бодолдо эзэлэгдэһэн хүнүүдые шоо үзэхөөр. Эндэ һая манай Улаан-Үдэдэ самолет эзэмдэхэеэ һанаһан бүлэг солдадууд баригдаа.

Һайнаар ажаһууха бэлэн арга бэдэрһэн, гоё байдалда һанаашархаһан имэ хүнүүдые хэһээхэ шухала гэжэ мэдэнэбди. Орон доторнай боложо байһан хубилалтануудһаа һүрдэжэ, зүрхэ алдажа, бүгэдэ ондоо тээшээ зугадаха болоо һаамнай, юун болохоб?

Лариса КВАКТУН.

ТҮЙМЭРЭЙ ТҮЛӨӨ ХЭН ХАРЮУСАХАБ?

Һүүлэй жэлнүүдтэ түймэртэ таби гаран үхибүүд наһа бараа. Би хэды дахин шатаһан үхибүүдэй хара нүүрһэн бэенүүдые хараһан байнаб. Энэмнай ухаан бодолдо орошогүй уйдхар гашуудал! Тэдэнэй түрэлхид хэды ехээр зобоноб! Гал дүлэнһөө айһан үхибүүд шкаф соо ородог, орон доогуур хоргододог байна. Теэд гэрһээ гүйжэ гарахаяа тэдэнэр ойлгоногүй гү гэжэ эдир багахан уншагшад һанажа магадгүй. Гал дүлэнэй соробхилжо байхада, ганса үхибүүд бэшэ, мүн томошье хүнүүд саг зуура яахашье мүрөө оложо ядадаг гээшэ.

Галаар наадаха, зуруул бариха тэрэниие носоохо гээшэ аюултай. Гансал байгша ондо манай республикада 296 түймэр болоо. Үнгэрэгшэ жэлдэ 154 дахин түймэр гараһан байна. Тиихэдээ энэ жэлдэ һураггүй олон дахин гараһан болоно. Хэдэн арбаад гэрнүүд, тэжээлэй нөөсэ, ой модон түймэртэ шатаа. Бүхыдөө 300 мянган түхэригэй нөөсэ баялиг түймэртэ шатаһан байна.

Буряадай ССР-эй МВД-гэй һүүлэй мэдээнүүдые хараад үзэе.

1990 оной ноябриин 4-дэ эрхэтэн Д. гэгшэ (Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг) гурбан үхибүүдээ унтуулаад, хүршэ-нэртөө ошодог юм ха. Алена гэжэ нэрэтэй басаганиинь ехээр даараһанһаа һэрижэ, хүбэнтэй хүнжэл электрическэ пээшэн дээрэ дулаасуулхаяа шэдэжэрхибэ. Басаган тэрэ дары унташоо һааб даа. Ехээр халаһан хүнжэл гал дүлэндэ абтажа, Алена ехээр шатаа. Больницада асарагдаһан басаган уданшьегүй наһа бараа һэн.

1990 оной ноябриин 7-до Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг И. П. Аристова һогтуугаар гурба наһатай Катя басагаяа орхижо, зайгуултажа гараа. Харууһагүй үлэһэн басаган гал носоожо, түймэр табяа.

Харууһагүй үлэһэн үхибүүд лэ түймэр табидаг гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Мүнөөнэй гэрнүүдтэ түймэрэй гаража боломоор юумэн нилээд олон байха юм. Бэлээр шатадаг синтетическэ материалнууд, телевизорнүүд, радиоприемнигууд, электроприборнууд гэхэ мэтэ.

Үхибүүдэй түрэлхид зуруул хадагалхаяа, саагуур хэхэеэ мартажархидаг. Энээниинь һамбаашалжа, бага үхибүүд наадахамнай гээд гал носоожо, түймэр гаргана.

Үхибүүдые хүүгэдэй саадһаа эхилээд һургуули хүрэтэр галай аюул хэды ехэ хойшолонтойб гэжэ һургаха, тэдэнэртэ бүхы юумэ ойлгуулхые оролдохо, һэргылхэ үүргатайбди. Түрэлхид ямаршье сагта һэргылэмжэтэй байха, үхибүүдтээ ходо һануулжа байдаг болог лэ!

Г. КРЮКОВ,
ВДПО-гой республиканска Соведэй түрүүлэгшын орлогшо.

1990 ОНОЙ ДЕКАБРИИН 24-hөө 31 БОЛОТОР ТЕЛЕДАМЖУУЛГАНУУДАЙ ПРОГРАММА

24. ПОНЕДЕЛЬНИК

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минут». 9.35—Тел. 3-сер. худ. фильм «Посредник» 1 с. 10.50—Мультфильм «Бюро находок» 1, 2, 3, 4 с. (до 11.25). 17.45—Детский час. 18.45—Мы и экономика. 19.30—Время. 20.00—Премьера публ. телефильма «Москва — Берлин—Половодье». 21.05—По просьбам зрителей. Тел. 8-сер. худ. фильм «Все реки текут» 5 с. 22.00—Время. 22.30—С. Злотников. «Пришел мужчина к женщине». Премьера фильма-спектакля Московского театра «Школа современной пьесы». 00.30—Коллаж. 00.35—ТСН. 00.50—Торжественный концерт из Ватикана (до 02.00).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

УЛАН-УДЭ. 17.10—Ю. Ирдынеев. Балет «Лик Богини». Спектакль Бур. Гос. театра оперы и балета. 18.45 — Тележурнал «Степные огни». (На бур. яз.). 19.20—«По вашим письмам». 19.40—Байкал. 19.55 — «Школа: сегодня и завтра». С участием представителей Министерства народного образования Бурятской ССР. Прямая линия. 20.55 — Объявления. МОСКВА. 21.00 —«Спокойной ночи, малыши!» 21.15—Футбольное обозрение. 22.00—Время. 22.30—Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря». 1 с. «Военная диктатура?» 23.50—Коллаж. 23.40 — Первый Всероссийский фестиваль эстрадных исполнителей автономных республик, округов и областей «Агидель-90». (до 00.45)

25. ВТОРНИК

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минут». 9.30 — Тел. 3-сер. худ. фильм «Посредник» 2 с. 10.40—«Это было... было...» 11.00—Мультфильм «Оранжевое горлышко» (до 11.20) 18.45—Здравствуй, музыка! 19.30—Время. 20.00 — Мультфильм «Девочка и клоун». 20.10—Политические диалоги. 21.05 — Тел. 8-сер. худ. фильм «Все реки текут». 6 с. 22.00—Время. 22.30 — «Слово». Лит.- худ. программа. 00.30 — Муз. сокровищница. 00.55—ТСН. 01.10—На чемпионате мира по шахматам (до 01.25).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Утренняя гимнастика. 9.15—Док. фильм «Однажды». 9.35, 10.35—География 7 кл. Современные исследования Антарктиды. 10.05, 11.05—Французский язык. 1-й и 2-й годы обучения. 11.35, 12.35 — География. 8 кл. Земельные ресурсы СССР. 12.05—Французская дипломатия в годы Великой французской революции. Передача на французском языке). 13.05—Сеанс повторного телефильма. Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря». 1 с. «Военная диктатура?» (до 14.10). УЛАН-УДЭ. 16.20 — «Встреча с песней» (На бур. яз.) 16.50—Байгал. 17.10—«Бурятия литературная. 17.40—Байкал. 17.55—На земле Прибайкалья. 18.40—Объявления. МОСКВА. 18.45—На IV съезде народных депутатов СССР. 20.45 — «Спокойной ночи, малыши!» 21.00—На IV съезде народных депутатов СССР. 22.00—Время. 22.30 — Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря». 2 с. — «Саботаж». 23.25—Коллаж. 23.40 — Гала-концерт лауреатов конкурса им. П. И. Чайковского. 1-ое отделение.

26. СРЕДА

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минут». 9.35 — Тел. 3-сер. худ. фильм «Посредник» 3 с. (до 14.20). 10.10—Концерт Гос. ансамбля песни и танца Чувашии. 22.30— «Слово» лит.- худ. программа. 13.30 — Время. 18.00 — Журнал «ТелеЭКО». 18.30—Детский час 19.30—Время. 20.00—Перестройка: проблемы и решения. 20.50 — Парламентский вестник России. 21.05 — Тел. 8-сер. худ. фильм «Все реки текут». 7 с. 22.00—Время. 22.30—«Человек и закон». Правовой видеоканал. 23.45—Коллаж. 23.50—Г. Свиридов. «Отчалившая Русь». Симпоэма на слова С. Есенина. 00.35—ТСН (до 00.50).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Утренняя гимнастика. 9.15—«Загадки каменных лабиринтов». 9.35, 10.35— Окружающий нас мир. 1 кл. Уроки уважения к правилам движения. 9.55, 10.55—Тел. док. фильм «Голоса». 10.05, 11.05— Немецкий язык. 1-й и 2-й годы обучения. 11.35, 12.35—Природоведение. 3 кл. Наши пушистые друзья. 12.05—«Бурда-моден» предлагает... 13.05—Сеанс повторного телефильма. Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря». 2 с. «Саботаж». (до 14.10). УЛАН-УДЭ. 16.20—Передача «Огонь и люди». 16.55 — Для школьников «Хонхо» («Звонок») (На бур. яз.). 17.25 —Программа «Память». 18.25— Байкал. 18.40—Объявления. МОСКВА. 18.45—На IV съезде народных депутатов СССР. 20.45 — «Спокойной ночи, малыши!» 21.00—На IV съезде народных депутатов СССР. 22.00—Время. 22.30 — Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря» 3 с. — «Террор». 23.45—Коллаж. 23.50 —Гала-концерт лауреатов конкурса им. П. И. Чайковского. 2-ое отделение. (до 01.45).

27. ЧЕТВЕРГ

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минут». 9.35 — Мультфильм «Теремок». 10.05—«Человек и закон». Правовой видеоканал. 11.20—«Клуб путешественников». 12.25—Детский час. 13.25—Коллаж. 13.30 —Время. 14.25—На чемпионате мира по шахматам (до 14.35). 18.30— Движение без опасности. 19.00—Контакт-форум. 19.30 —Время. 20.00—«... До 16 и старше». 20.45—Минуты поэзии. 20.50—«Добрыми глазами увидеть красоту». 21.05—Тел. 8-сер. худ. фильм «Все реки текут». 8 с. 22.00—Время. 22.30—Актуальное интервью. 22.40—Кинопанорама. Новогодний выпуск. 00.40—ТСН. 00.55—На чемпионате мира по шахматам (до 01.10).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Утренняя гимнастика. 9.15—«Истинное и видимое». 9.35, 10.35—Природоведение. 4 кл. Тайны лесного озера. 9.55, 10.55—Мультфильм «Внимание, елка!» 10.05, 11.05— Испанский язык, 1-й и 2-й годы обучения. 11.35, 12.35—Физика 8 кл. Электричество в твоем доме. 12.05 — Журнал «ТелеЭКО». 13.05—Сеанс повторного телефильма. Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря» 3 с.—«Террор» (до 14.10). УЛАН-УДЭ. 16.00—Байгал. 16.25—«Расти здоровым». Принимает участие зам. министра здравоохранения БурССР Д. Д. Сундарон. 17.25—Программа «Победители» (На бур. яз). 18.25 — Байкал. 18.40—Объявления. Байкал. 18.40—Объявления. МОСКВА. 18.45—На IV съезде народных депутатов СССР. 20.45 — «Спокойной ночи, малыши!» 21.00—На IV съезде народных депутатов СССР. 22.00—Время. 22.30—Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря». 4 с. — «ВЧК». 23.35—Коллаж. 23.40— Кубок мира по Фристайлу. Передача из Франции. (до 00.10).

28. ПЯТНИЦА

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минут». 9.35—Мультфильм «Подаренка». 9.55—Здравствуй, музыка! 10.40 — Кинопанорама. Новогодний выпуск. 12.40—«...До 16 и старше». 13.25 — Коллаж. 13.30 — Время. (до 14.20). 18.45—О чем поют дети Земли. 19.30—Время. 20.00—Кинозарисовка. 20.20 —Мультфильм «Девочка и лев». 20.35 — «Это было... было...» 21.00 — «ВИД» представляет: «Капитал-шоу «Поле чудес». 22.00—Время. 22.30—По сводкам МВД. 22.45—«ВИД» представляет: «Взгляд», «Веди», «Мтиви». 01.45—ТСН (до 02.00).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Утренняя гимнастика. 9.15—Как стать экстрасенсом. 9.35, 10.35—Музыка. 2 кл. Балет П. И. Чайковского «Щелкунчик». 10.05, 11.05—Английский язык, 1-й и 2-й годы обучения. 11.35, 12.35—История. 8 кл. Последний летописец. (Н. М. Карамзин). 12.05—Магия черная и белая. 13.05—Сеанс повторного телефильма. Тел. 4-сер. худ. фильм «Двадцатое декабря» 4 с.—«ВЧК» (до 14.10). УЛАН-УДЭ. 17.00—Телеальманах «Ая-ганга» (на бур. яз.). 17.50 — Телеурок бур. языка. 18.25—Байкал. МОСКВА. 18.45— На IV съезде народных депутатов СССР. 20.45—«Спокойной ночи, малыши!» 21.00 — На IV съезде народных депутатов СССР. 22.00 — Время. УЛАН-УДЭ. 22.30—«Год прошедший, год наступающий. Прямая передача (до 23.35).

29. СУББОТА

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 11.00 — Концерт детского ансамбля «Маримба понес» (Япония). 11.30—Времена года. Декабрь. 12.30—Полчаса в белорусской деревне. 13.00 — «Партнер». Коммерческий вестник. 13.30—Время (до 14.20). 18.30 — «Победители». 19.00— Время. 20.00 — Мультфильм «Добрый лес». 20.15— Семейный экран. Худ. фильм «Семь нянек». 22.00—Время. 22.30 — В правительстве СССР. 22.40—Оперетта, оперетта. 23.55 — ТСН. 00.10—«До и после полуночи». (до 02.10).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Утренняя гимнастика. 9.15 — Мультфильм «Карманник». 9.35—Док. фильмы. 10.05—Размышления после конкурса. 10.55 — Тел. док. фильм «Анатолий Соловьяненко. На сцене и вне сцены». 11.45—Концерт студии украинской песни «Берегиня». 12.10— Фильм-детям. «Отважный Ширак». 13.20 — Коллаж. 13.25 — Рождественнский концерт (до 14.40). УЛАН-УДЭ. 18.05—Телесборник «Экран». 18.35—Новогодняя праздничная программа (На бур. яз.). 19.05—«Панорама Бурятии». 19.55—Прощаясь с годом уходящим. МОСКВА. 21.00—«Спокойной ночи, малыши!» 21.15 — Объектив. 21.45 — Актуальное интервью. 22.00—Время. 22.30—ТВ о тиви. 23.30 — Иллюзион. Худ. фильм «Фанфан-Тюльпан». (до 01.30).

30. ВОСКРЕСЕНЬЕ

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — «Спорт для всех». 9.15—Ритм. гимнастика. 9.45—Тираж «Спортлото». 10.00 — «С утра пораньше». 11.00— На службе Отечеству. 12.00— Утренняя развл. программа. 12.35 — Вокруг света. 13.35 — «Здоровье». 14.20—«Музыкальный киоск». 14.50—Фильмы режиссера Я. Фрида. «Зеленая карета». 16.30—«Сельский час». Панорама. 17.45—Мультфильм «Бабушка-метелица». 18.00 — Воскресный променад-концерт ЦТ-1. 19.45 — Парламентский вестник России. 20.00 — Воскресный кинозал. Мультфильм «Картинки по старинке». Впервые на экране ЦТ. Худ. фильм «Мертв по прибытии» (США). 22.00—Время. 22.30 — «Шире круг». В перерыве — Коллаж. 01.35—На чемпионате мира по шахматам (до 01.50).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—На зарядку, становись! 9.15—Мультфильмы. 9.45— Контакт-форум. 10.15 — «Ты промчи меня, зима!» Поет Л. Рюмина. 10.45—«Путешествие с губернатором». О настоящем и будущем острова Сахалина. 11.10—Фильм-детям. «Гепард возвращается». 12.15 — П. И. Чайковский. «Пиковая дама». Концертное исполнение. 15.05—Коллаж. 15.10—Карпатские мотивы. 15.30—«Если вам за...» 16.15 — Видеоканал «Советская Россия». 18.45—«Планета» Международная программа. 19.45—Биатлон. Всесоюзные соревнования. Вечерняя гонка. 20.35 — В. А. Моцарт. Концерт для скрипки с оркестром. 21.00—«Спокойной ночи, малыши!» 21.15—Премьера док. фильма «Послание к человеку». 22.00—Время. 22.30— Видеоканал «Содружество» (до 03. 30).

31. ПОНЕДЕЛЬНИК

ПЕРВАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Мультфильм. 9.10—«Наш сад». 9.40—Концерт Гос. чукотско-эскимосского ансамбля «Эргырон». 10.30—Человек. Земля. Вселенная. 11.30 — К 75-летию киностудии им. М. Горького. Худ. фильм для детей «По щучьему велению». 13.30—Цирк. Цирк. Цирк. 13.10 — «В мире животных». 14.10 — Перед. Санта-Клауса. 15.40 — Браво, артист! Евгений Леонов и другие... 17.00—Международная панорама. 17.45 — «Что? Где? Когда?» Выпуск 4-й. 19.15 —«50х50» Муз. приложение к передаче «...До 16 и старше». Новогоднее теле-шоу. 21.15 — «Спокойной ночи, дяди и тети!» 22.00—Время. 22.30—«Смех сквозь годы». 00.10 — «Зимний сезон». Эстрадная программа. 00.25—«Последний лист календаря». Концерт. 00.50—С Новым годом, товарищи! Поздравление советскому народу. 01.05—Бал в Останкине. Праздничная новогодняя программа. 04.05 — Танцы. Танцы. Танцы. 04.35—Мультфильм. 04.45—Новогодняя дискотека. 06.35 — Программа «А» (до 09.00 1.01.91 г.).

ВТОРАЯ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Утренняя гимнастика. 9.20 — Мультфильм. 9.30—Фильм-детям «Проделки сорванца». 10.40—Концерт акад. оркестра русских нар. инстр. Гостелерадио СССР. 11.25—Телепрограмма «Семья». 12.25— Лыжный спорт. Новогодняя гонка. 13.15—Тел. док. фильм «В поисках утраченного времени». О Павловском посаде. 13.40—Тел. муз. абонемент. Памятные концерты года. 14.40— Тел. док. фильм «Чудак». 14.50 —Тел. худ. фильм «Труффальдино из Бергамо». 1 и 2 сер. 17.00 — Видеоканал «Содружество». 20.15—Тел. худ. фильм «Карусель». 21.25 — «Дорога в море», О путешествии съемочной группы передачи в Швецию на чемпионат Европы по парусному спорту. 22.00—Время. 22.30—Киносерпантин. 22.30 — Киносерпантин. 00.40—Минуты поэзии. 00.50—С Новым годом, товарищи! Поздравление советскому народу. 01.05— Новогодняя музыкальная ночь. Концерт популярной классической музыки. 03.05—Непрерывный кинопоказ. (до 09.20 01.01.91 г.).

1990 ОНОЙ ДЕКАБРИИН 24-hөө 31 БОЛОТОР ТЕЛЕДАМЖУУЛГАНУУДАЙ ПРОГРАММА

ТВком информирует, что трансляция передач для жителей г. Улан-Удэ будет осуществляться только три дня в неделю (пятница, суббота, воскресенье).

Трансляция на сельские районы республики будет осуществляться всю неделю.

ПОНЕДЕЛЬНИК, 24 ДЕКАБРЯ
(только для сельских районов)
Повторение программы от 22 декабря.

ВТОРНИК, 25 ДЕКАБРЯ
(только для сельских районов)

19.00—«Для вас, ребята!». Сборник мультфильмов.
19.30—Худ. фильм «Полицейский из Майами».
21.00 — Музыка, реклама, объявления.
21.30—Худ. фильм «Гонки на резиновых лодках».

СРЕДА, 26 ДЕКАБРЯ
(только для сельских районов)

19.00—«Для вас, ребята!». Сборник мультфильмов.
19.30—Худ. фильм. «Звездные войны». (Часть 1).
21.00—Музыка, реклама, объявления.
21.30—«Худ. фильм «Звездные войны». (Часть 2).

ЧЕТВЕРГ, 27 ДЕКАБРЯ
(только для сельских районов)

19.00—«Для вас, ребята!». Сборник мультфильмов.
19.30—Худ. фильм «Звездные войны». (Часть 3).
21.00—Музыка, реклама, объявления.
21.30—Худ. фильм «Бестселлер».

ПЯТНИЦА, 28 ДЕКАБРЯ

19.00—«Для вас, ребята!». Сборник мультфильмов.
19.30—«Новости» — вечерний выпуск.
20.00—Худ. фильм «Спорт без правил».
21.30—«Это интересно».
22.00—ТСН.
22.15—Музыка, реклама, объявления.
22.45—Худ. фильм «Честь семьи Прицци».

СУББОТА, 29 ДЕКАБРЯ

19.00—«Для вас, ребята!». Сборник мультфильмов.
19.30—«Новости» — вечерний выпуск.
20.00—Худ. фильм «Три беглеца».
21.35—«Это интересно»
22.00—ТСН.
22.15—Худ. фильм «Флетч живет».
23.45—«Музыкальная волна».
24.15—Ночной сеанс.

ВОСКРЕСЕНЬЕ, 30 ДЕКАБРЯ

19.00—«Для вас, ребята!». Сборник мультфильмов.
19.30—«Новости» — вечерний выпуск.
20.00—Худ. фильм «Черная луна».
21.25—«Это интересно».
22.00—ТСН.
22.15—Музыка, реклама, объявления.
22.40—Худ. фильм «Изюминка».

СПОРТООР ҺОНИРХОДОГ ҺАА...

ДЮСШ-гай дэргэдэ байгуулагдаһан «Памир» гэжэ спортивно-элүүржүүлгын бага предприяти спортоор һонирходог хүнүүдые урина.

Танай мэдэлдэ спортивна зал, тренажернууд, барилдаанай олбог, душ, сауна гэхэ мэтэ үгтэхэ.

Һарадаа нэгэ абонемент 15 түхэригтэ байха. Манай адрес: Фрунзе, д. 7а МП «Памир». Үдэр бүхэндэ 18 саг 30 минутаһаа бэшүүлхэдэтнай болохо.

УНИВЕРСИТЕДТЭ КУРСАНУУД НЭЭГДЭБЭ

ЭРХҮҮГЭЙ ГҮРЭНЭЙ УНИВЕРСИТЕТ ТҮҮХЫН, ХЭЛЭ, БЭШЭГЭЙ, ЮРИДИЧЕСКЭ, МАТЕМАТИЧЕСКА, ФИЗИЧЕСКЭ, ГЕОЛОГИЧЕСКА, ГЕОГРАФИЧЕСКА, ХИМИ БОЛОН БИОЛОГИИН ФАКУЛЬТЕДҮҮДТЭ ДОЛОО ҺАРЫН ЗАОЧНО БЭЛЭДХЭЛЭЙ КУРСАНУУДТА ШАГНАГШАДЫЕ АБАХА ТУХАЙ СОНОСХОНО.

Курсануудта һургуули дүүргэхэеэ байһан һурагшад абтаха.

Заочно курсануудта орогшодто университет һуралсалай түсэб, методическа пособинуудые, даабаринуудые эльгээхэ.

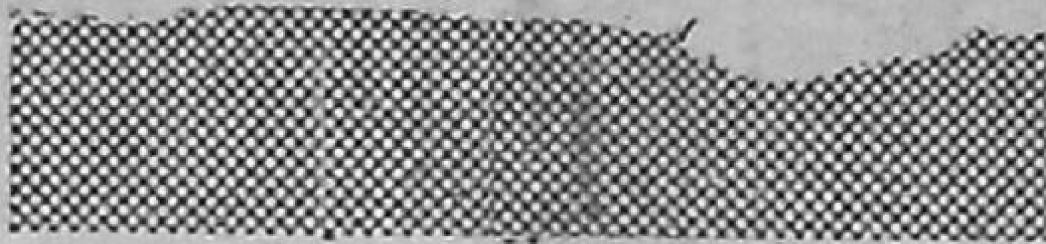
Программа эрхим һайнаар шудалжа гарагшад июль һарада хоер долоон хоногой курс-консультацида уригдаха.

Мэдүүлгэ эльгээхэдээ, факультет, мэргэжэл тухайгаа заахаа бү мартагты. Үшөө тиихэдэ һуралсалай түлөө түлбэри түлэһэн тухай квитанци хабсаргагты.

35 түхэриг университедэй счедто почтоор эльгээхэ хэрэгтэй. № 000140088, Жилсоцбанк, МФО 125015, Эрхүү.

Декабриин 25-һаа курсануудта мэдүүлгэнүүд абтажа эхилхэ.

Адрес: 664003, Эрхүү-3 а/я 138, университет, бэлэдхэлэй курсанууд.

КРОССВОРД

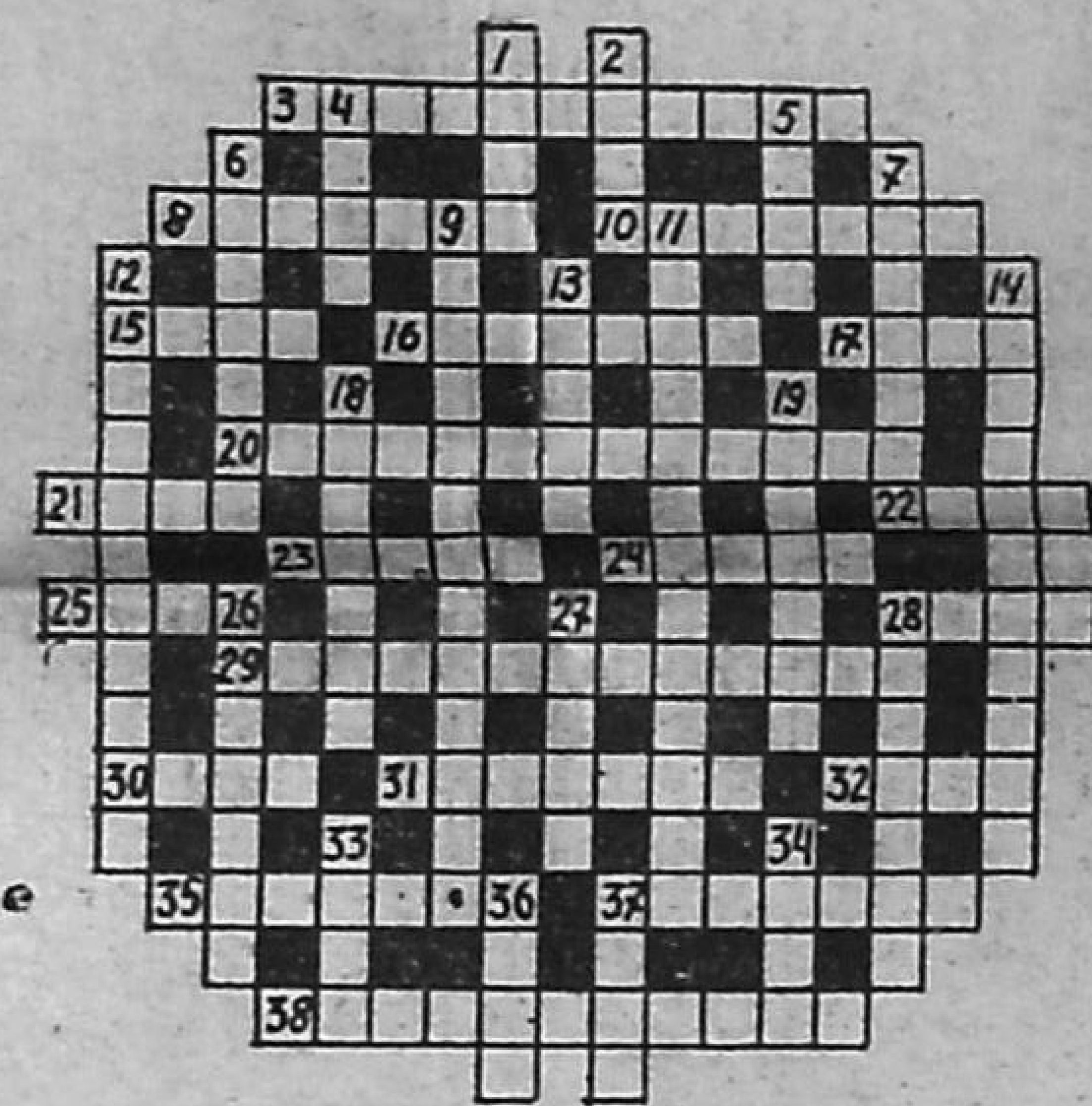
По горизонтали: 3. Киноверсия. 8. Кормовая репа. 10. Иллюстрация, большая нежели формат книги. 15. Геологическое тело небольших размеров. 16. Гидротехническое сооружение. 17. Герой гражданской войны. 20. Областной центр в Казахстане. 21. Вещество вырабатываемое пчелами. 22. Действующее лицо романа Н. Ф. Погодина «Кремлевские куранты». 23. Молодой спортсмен. 24. Международный приз, присуждаемый за выдающиеся достижения в шахматах. 25. Напиток. 28. Ледяная корка на снежном покрове. 29. Наука о тепловых явлениях в природе, технике. 30. Обширное водное пространство. 31. Советский универсальный ракетоноситель. 32. Кредитное учреждение. 35. В огнестрельном оружии крючок для спуска курка. 37. Краткое иносказание. 38. Метод изучения затрат времени на выполнение производственного задания.

По вертикали: 1. Бог дверей. 2. Город в Ростовской области. 4. Шахматная фигура. 5. Атмосферные осадки. 6. Преувеличенно-комическое изображение в литературе или на сцене. 7. Вид прически. 9. Вещество применяемое в электротехнике, радиотехнике. 11. Раздел механики. 12. Горная вершина в Гималаях. 13. Затишье на море. 14. Область филологии. 18. Озеро на Кольском полуострове. 19. Озеро в Канаде. 26. Участник многодневных авторалли. 27. Щипковый музыкальный инструмент. 28. Короткая ременная плеть. 33. Опахало. 34. Электрический фонарь на машине. 36. Гора в Греции, на которой расположены православные монастыри. 37. Ядовитое пресмыкающееся.

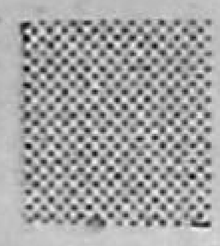
ДЕКАБРИИН 15-да ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

По горизонтали: 1. «Бранд». 4. Кербабаев. 6. Чардаш. 8. Фосген. 10. Струг. 11. Гермес. 13. Ватман. 15. Танкодром. 16. Лапа. 17. Ясли. 18. Постамент. 20. Павлин. 21. Аренда. 22. Риони. 24. Цветок. 25. Трепак. 27. Колхозник. 28. Рация.

По вертикали: 1. Баркас. 2. Агат. 3. Диалог. 4. Корвет. 5. Вигвам. 6. Череповец. 7. Штакетник. 8. Фундамент. 9. Наместник. 11. Галоп. 12. Салон. 13. «Война». 14. Наина. 18. Пирейк. 19. Тропик. 22. Роллер. 23. Ирония. 26. Боец.

«БУРЯТФЕРММАШ» УРИНА

АЖАЛДА ТҮБХИНҮҮЛХЭ ТАЛААР ТҮБ «БУРЯТФЕРММАШ» ҮЙЛЭДБЭРИИН НЭГЭДЭЛДЭ ТОКАРЬНУУДЫЕ, ФРЕЗЕРОВЩИГУУДЫЕ, ЭЛЕКТРОГАГНУУРШАДЫЕ, ТРАКТОРИСТНУУУДЫЕ, ХЭБТЭ СОХИГШОДЫЕ, ЭЛЕКТРОЦЕХЭЙ НАЧАЛЬНИГЫЕ, ЭЛЕКТРИГҮҮДЫЕ, ШЛИФОВЩИГУУДЫЕ, ЭЛЕКТРОЦЕХЭЙ МАСТЕРЫЕ УРИНА.

ТАБАН ЖЭЛЭЙ ТУРШАДА КВАРТИРАНУУДААР ХАНГАХАБДИ ГЭЖЭ НЭГЭДЭЛ НАЙДУУЛНА. ХҮҮГЭДЭЙ СААД. «КОТОКЕЛЬ» ГЭЖЭ АМАРАЛТЫН БААЗА БИИ.

АДРЕС: Улаан-Үдэ, Фрунзе, 11.

УНШАГШАД ОЛОН БАЙХА

«Собеседник» гэжэ долоон хоногто нэгэ удаа гарадаг хэблэл болон «Советская культура» газетэ нэгэ байшан соо байдагшье һаа, ехэл эбгүй гэжэ хэлэбэлнай, буруу болохогүй. Тээд юундэ хоер хэблэл эбээ таһарха болооб? Хубилган шэнэдхэлгын бүхы асуудалнуудаар хоер ондоо һанамжатай байһан тула эбгүй гэжэ хөөрэлдэдэг. КПСС-эй ЦК-гай «Правда» хэблэлдэ «Собеседник» зургаан жэлэй туршада 54 миллион түхэриг оруулһан байха юм. «Советская культура» гэжэ Бүхэсоюзна газетын тираж «Собеседнигтэ» орходоо нилээд бирагүй. Долоон хоногто нэгэ удаа гарадаг «Собеседник» орон дотор хэдэн миллион уншагшадтай байхаһаа гадна аяар холын Малайзидашье олон захигшадтай болонхой. 3,5 мянган хэһэг хари гүрэнеер тараагдана. Эндэ нэгэ номерой түлөө 67,5 доллар түлэдэг байна.

«Собеседник» хэблэлдэ гол түлэб 30 наһа хүрэтэр залуу журналистнууд хүдэлдэг. Өөһэдын корреспондентскэ баазагүй энэ хэблэл «Постфактум», «Студиоформо», СИБИА гэжэ Бүхэсоюзна мэдээсэлэй агентствэнүүдэй туһаламжаар һүүлэй һонинуудые, үйлэ хэрэгүүдые бэдэрэн оложо мэдээсэдэг. Редколлегиин бүридэлдэ элдэб янзын политическэ партинуудай, хүдэлөөнүүдэй түлөөлэгшэд ородог байха юм. Ондоо бодомжотой хүнүүд гэжэ эндэ хэнииешье илгажа, мүрдэжэ байдаггүй заншалтай.

Залуушуулай хэблэл түбэг бэрхэшээлнүүдһээ нэгэшье һүрдэнгүйгөөр дэлгүүрэй экономико тээшэ батаар алхална. «Собеседнигэй» ахамад редактор Юрий Пилипенкын хэлэһэнэй еһоор, ерэхэ жэлдэ долоон хоногто нэгэ дахин гарадаг хэблэл политическэ темэдэ үсөөн материалнуудые гаргажа, уншагшадта һайшаагдадаг гаршагуудаа оло дахин толилхо түсэбтэй. «В десятку», «АССА», «Вотум недоверия» гэхэ мэтэ гаршагууд уншагшадта һайшаагдадаг.

Шэнэ жэлһээ «Собеседнигэй» нэгэ номер 60 мүнгэтэ болохо. Урдахи жэлнүүдтэл адли уншагшаднай олон байха гэжэ залуу журналистнууд этигэнэ.

Б. БОРБОЕВ.

КИНО

«ДРУЖБА»

ДРУЖОК ВЕСЕЛОГО БЕСЕНКА — в 9-40, ПРИКАЗ 027 — в 11-20, 12-50, ДРУГ БЕДНЫХ (2 серии)—в 14-20, СВЯТАЯ КРОВЬ — в 17, 19, 21.

«ПРОГРЕСС»

Красный зал — СЕРДЦЕ АНГЕЛА—в 10, 12-20, 14-10, Киноклуб «Фокус» — ЖЕНЩИНЫ НА ГРАНИ НЕРВНОГО СРЫВА — в 17, 18-50, 20-40,

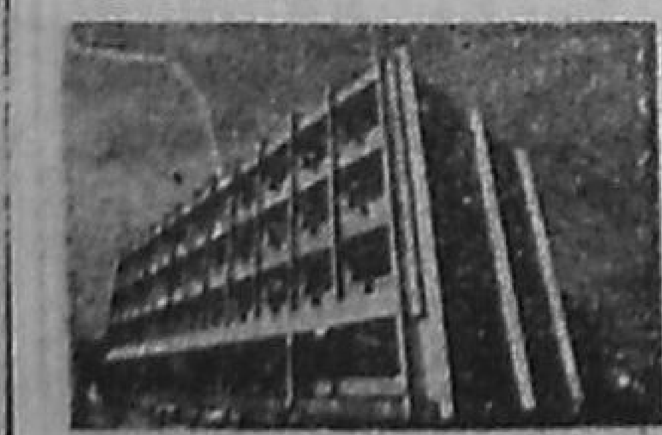
Зеленый зал — СЕТИ ЛЮБВИ (2 серии)— в 10, 12-50, 15-40, 20-10, ДЕВЯТЬ ЛЕТ С ЭКСТРАСЕНСАМИ—в 18-30. ПРИКЛЮЧЕНИЯ ЭЛЛИ И РАРУ — в 10, 16-20, КЛЕЩ (2 серии)—в 11-20, 14, 18-10, 20-50.

«РОДИНА»

МУЛЬТФИЛЬМЫ — в 9-40, ПОСЛЕДНИЙ ЗОВ ЛЮБВИ — в 13-20, 15-40, СЕМЬЯ— в 11, 18, 20-30.

«ОКТЯБРЬ»

СМЕХ И ГОРЕ У БЕЛА МОРЯ — в 16-30, МИСТЕР ПИТКИН В ТЫЛУ ВРАГА — в 18-30, 20-30.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический —2-43-23, социально-экономических проблем — 2-43-23, писем и образования, переводов—2 40-57, корректорская—2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.